مجله اقتصادی
شماره‌های ۹ و ۱۰، آذر و دی ۱۳۹۸، صفحات ۱۸۲-۱۴۷

بررسی رابطه تعادل منطقه‌ای در توزیع اعتبارات عمرانی دولت با متغیرهای کلان اقتصادی استان‌های کشور (با تأکید بر استان لرستان)

الهام شاداب فر
دکتری اقتصاد
Ecoform121@yahoo.com
علی امرایی
دکتری اقتصاد
aamraei33@gmail.com
مهدی بازگیر
کارشناس ارشد اقتصاد
mbazgir485@gmail.com

افزایش رشد اقتصادی و برقراری تعادل منطقه‌ای از اهداف مهم سیاست‌های مالی دولت‌ها محسوب می‌شود که در نحوه توزیع بودجه بین مناطق نمود بارزی دارد و هدف این پژوهش بررسی تعادل منطقه‌ای توزیع اعتبارات عمرانی دولت و اثر آن بر متغیرهای کلان اقتصادی از جمله تولید ناخالص داخلی، بیکاری و درآمدهای مالیاتی استان‌های کشور طی سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۸ با تأکید بر استان لرستان است. نتایج نشان می‌دهد در سال ۱۳۹۸ نسبت به سال ۱۳۹۱ رشد مجموع اعتبارات جاری و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای کشور، ۱۱۵ درصد، اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای ٦۰ درصد و اعتبارات جاری ۲۲۰ درصد بودند. شاخص‌های کلان اقتصادی استان‌های کشور بیانگر آن است که ۱۱ استان کمتر توسعه‌یافته، فقط ۱۰ درصد تولید ناخالص داخلی و ٦ درصد درآمدهای مالیاتی کشور و سه استان با سطح توسعه‌یافتگی بالاتر، ۳۹.۵ درصد تولید ناخالص داخلی و ٥٦ درصد درآمدهای مالیاتی کشور را دارند. بررسی انجام‌شده نشان می‌دهد استان‌هایی که در سال‌های بعد از انقلاب و دوران جنگ تحمیلی از نظر بودجه‌های عمرانی مورد توجه ویژه قرار گرفته‌اند، در حال حاضر از نظر شاخص‌های کلان اقتصادی وضعیت مطلوب‌تری دارند. به طوری که دارای تولید ناخالص داخلی بالاتر، نرخ بیکاری پایین‌تر و درآمدهای مالیاتی بیشتری هستند که نشان می‌دهد افزایش هزینه‌های عمرانی در این استان‌ها با ایجاد یا تکمیل زیرساخت‌ها، موجب حضور مؤثر بخش خصوصی توانمند و نیز جذب سرمایه‌گذاری در استان‌ها می‌شود و لذا رشد اقتصادی را فراهم می‌کند. در مقابل در استان لرستان و استان‌های کمتر توسعه‌یافته که در آن سال‌ها درگیر جنگ تحمیلی بوده یا بودجه ضعیف‌تری داشته و زیرساخت‌های لازم در آن‌ها مهیا نشده است، از نظر شاخص‌های کلان اقتصادی وضعیت نامطلوبی دارند. همچنین در سال‌های اخیر عدم امکان‌سنجی دقیق پروژه‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای و عدم تخصیص به‌موقع اعتبارات، بازه زمانی پروژه‌ها و هزینه ساخت و تکمیل آن‌ها را به‌شدت افزایش داده و عامل بازدارنده مهمی در استان‌های کمتر توسعه‌یافته شده است.

واژگان کلیدی: بودجه جاری، بودجه عمرانی، مخارج دولت، رشد اقتصادی، استان‌های کمتر توسعه‌یافته

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-09]

۱. مقدمه

بودجه هر کشور مهم‌ترین ابزار دولت در اجرای سیاست‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی آن کشور است. بودجه تملک دارایی‌های سرمایه‌ای میزان قابل توجهی از سرمایه‌گذاری‌های دولت را تشکیل می‌دهد که از محل بودجه سالیانه به استان‌ها اختصاص می‌یابد. حساسیت رفتار اقتصادی دولت به‌ویژه در تخصیص منابع بین استان‌ها با توجه به درجه عمیق تأثیرگذاری آن بر توسعه منطقه‌ای، بسیار بالا بوده و به همین دلیل همواره مورد توجه اقتصاددانان و سیاست‌گذاران است. اهمیت تخصیص بهینه سرمایه و منابع و تأثیر آن در پیشرفت و توسعه اقتصادی بر کسی پوشیده نیست. به همین دلیل بودجه تملک دارایی‌های سرمایه‌ای در توسعه امور زیربنایی و زیرساخت‌های اقتصادی- اجتماعی نقش مهمی را ایفا می‌کنند. بنابراین نحوه تخصیص بودجه تملک دارایی‌های سرمایه‌ای بین مناطق مختلف کشور اهمیت فوق‌العاده‌ای دارد؛ زیرا دستیابی به توسعه پایدار و متوازن در کشور مستلزم محرومیت‌زدایی و ایجاد زمینه‌های رشد و توسعه در این مناطق و از بین بردن تمرکز در مناطق دیگر است.

در تمامی مدل‌های توسعه، دولت مسئول تأمین و عرضه زیرساخت‌ها و خدمات زیربنایی است. دولت‌های توسعه‌ای همواره بخش مهمی از بودجه خود را صرف تأمین شبکه راه‌ها، ارتباطات، انرژی، تحقیقات بنیادی، تأسیسات دفاعی، مسکن، ساختمان، آموزش، بهداشت و درمان می‌کنند. درواقع برای داشتن یک اقتصاد با بهره‌وری بالا باید مجموعه‌ای از کالاها و خدمات عمومی به عنوان پیش‌نیاز در دسترس باشد تا بخش خصوصی بتواند به فعالیت خود به نحو بهینه ادامه دهد که ایجاد زیرساخت‌ها از جمله این موارد است. حتی در کشورهای پیشرفته مانند آمریکا از جهت امکانات زیربنایی، کاهش سرمایه‌گذاری دولت در دهه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ اثر تعیین‌کننده‌ای در کاهش نرخ رشد آن کشور داشته است.

سرمایه‌گذاری عمرانی دولت مقدمه اصلی برای حضور بخش خصوصی مولد و کارا است. افزایش شدید هزینه‌های جاری و کاهش بودجه‌های عمرانی و عدم رعایت قانون در تهیه و اجرای پروژه‌های عمرانی، طی سالیان دراز، حجم عظیمی از پروژه‌های ناتمام را بر اقتصاد ملی تحمیل کرد و سبب شد تا دوره احداث بسیار طولانی شود. این پدیده تورمی بوده و باعث کندی نرخ رشد می‌شود و بدیهی است که نارضایتی اجتماعی و کاهش مشروعیت و اقتدار سیاسی نیز از ثمرات آن

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-09]

است. در این راستا چون استان لرستان از نظر زیرساخت‌های سرمایه‌گذاری جزء محروم‌ترین استان‌های کشور است، در این مورد، نسبت به سایر استان‌ها، دچار آسیب جدی‌تری شده و بر عقب‌افتادگی این استان از قافله توسعه‌یافتگی تأثیر چشمگیری داشته است؛ لذا در این پژوهش برآنیم که آمار و اطلاعات مربوط به بودجه عمرانی استان‌های کشور را طی چندین سال متوالی تجزیه و تحلیل کرده و سپس رابطه بین بودجه دولت و متغیرهای کلان اقتصادی، از جمله تولید ناخالص داخلی، بیکاری، درآمد سرانه و درآمدهای مالیاتی استان‌های کشور با تأکید بر استان لرستان را مورد واکاوی قرار داده و راهکارهای لازم برای جلوگیری از ادامه این روند را ارائه کنیم.

توزیع بودجه با هدف برابرسازی استانداردهای زندگی در میان استان‌ها انجام می‌گیرد. این توزیع بودجه به منظور تقویت قدرت مالی استان‌های فقیر و محروم است. مردم از استان‌هایی با درآمد کم به استان‌هایی که دستمزدهای بالاتر به آن‌ها پرداخت می‌شود، مهاجرت می‌کنند. اگر دولت فدرال توزیع بودجه را به صورت برابر بین مناطق فقیر و غنی توزیع کند، وجود رابطه مثبت بین انتقالات درون‌منطقه‌ای و نابرابری‌های منطقه‌ای باعث می‌شود که تصمیم برای مهاجرت کمتر و نابرابری‌ها کاهش یابد (لسمن[1] و کاسلر، ۲۰۰۹).

در تحقیق حاضر به بررسی رابطه تعادل منطقه‌ای در تخصیص اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای و متغیرهای کلان اقتصادی از جمله تولید ناخالص داخلی، درآمدهای مالیاتی و نرخ بیکاری استان‌های کشور پرداخته شد؛ زیرا به نظر می‌رسد محرومیت کنونی استان‌های کمتر توسعه‌یافته با عدم رعایت عدالت منطقه‌ای در توزیع اعتبارات بودجه‌ای و به‌ویژه اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای بین استان‌های کشور طی سالیان متمادی ارتباط مستقیمی دارد و به صورت مشخص این معضل خود را در شاخص‌های کلان اقتصادی این استان‌ها، از جمله نامتمایل بودن بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری، نشان می‌دهد.

این تحقیق در چهار بخش تنظیم شده است. پس از بیان کلیات بودجه و پیشینه در بخش دوم به تجزیه و تحلیل اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای استان‌های کشور طی سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۸ پرداخته می‌شود؛ در بخش سوم اعتبارات جاری در این بازه زمانی تحلیل می‌شود؛ در بخش چهارم

1. Lessman&Kasler

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-09]

شاخص‌های کلان اقتصادی استان‌ها و ارتباط آن‌ها با اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای واکاوی می‌شود و در بخش آخر، نتایج و پیشنهادهای لازم ارائه خواهد شد.

۲. مفاهیم و اصطاحات

بودجه: برنامه مالی دولت است که برای یک سال مالی تهیه و حاوی پیش‌بینی درآمدها و سایر منابع تأمین اعتبار و همچنین برآورد هزینه‌ها برای انجام عملیاتی است که منجر به دستیابی به اهداف دولت می‌شود و شامل سه بخش است.

بودجه جاری: منظور اعتباراتی است که در برنامه عمرانی پنج‌ساله به صورت کلی و در بودجه عمومی دولت به تفکیک برای تأمین هزینه‌های جاری دولت و همچنین هزینه نگهداشت سطح فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی دولت پیش‌بینی می‌شود.

بودجه عمرانی: منظور اعتباراتی است که در برنامه عمرانی پنج‌ساله به صورت کلی و در بودجه عمومی دولت به تفکیک جهت اجرای طرح‌های عمرانی و همچنین توسعه هزینه‌های جاری مربوط به برنامه‌های اقتصادی و اجتماعی دولت پیش‌بینی می‌شود.

بودجه شرکت‌های دولتی و بانک‌ها: بودجه مؤسساتی که تحت عنوانی غیر از عناوین فوق در بودجه کل کشور منظور می‌شود.

کسری بودجه: وقتی درآمدهای دولت نتواند مخارج آن را تأمین کند، بودجه دولت با کسری مواجه می‌شود. اگر کسری بودجه به علت افزایش مخارج دولت باشد با توجه به اینکه این نوع مخارج باعث افزایش تقاضای کل می‌شود، تورم ایجاد می‌شود. اگر کسری بودجه دولت از طریق استقراض از بانک مرکزی به صورت انتشار پول صورت گیرد، درنتیجه افزایش بدهی ملی و افزایش تقاضای کل بسیار شدید می‌شود و به علت افزایش نقدینگی، آثار نامساعد اقتصاد از قبیل تورم همراه خواهد شد.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-09]

درآمدها

درآمدهای مندرج در قانون محاسبات عمومی تحت سه عنوان تعریف شده‌اند.

درآمد عمومی: عبارت است از درآمدهای وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی و مالیات و سود سهام شرکت‌های دولتی و درآمد حاصل از انحصارات و مالکیت و سایر درآمدهایی که در قانون بودجه کل کشور تحت عنوان درآمد عمومی منظور می‌شود.

درآمد اختصاصی: عبارت است از درآمدهایی که به موجب قانون برای مصرف یا مصارف خاص در بودجه کل کشور تحت عنوان درآمد اختصاصی منظور می‌شود.

درآمد شرکت‌های دولتی: عبارت است از درآمدهایی که در قبال ارائه خدمات و یا فروش کالا و سایر فعالیت‌هایی که شرکت‌های مذکور به موجب قوانین و مقررات مجاز به انجام آن‌ها هستند و عاید آن شرکت‌ها می‌شود.

غیر از درآمدهای عنوان‌شده، واحدهای امور مالی در حساب‌های خود درآمد دیگری به نام درآمد خصوصی ثبت می‌کنند. وصول این درآمد برای امور مالی دستگاه‌ها جنبه تکلیفی دارد و به موجب آن برای دستگاه‌های دیگر وصول می‌شود و هیچ مقداری از آن در دستگاه مصرف نمی‌شود. برای مثال کسور ۸/۵ درصد بازنشستگی سهم کارکنان تابع قانون استخدام و وصول ۲ درصد کارآموزی از طرح‌های عمرانی از درآمدهای اختصاصی است که امور مالی باسیتی پس از دریافت به حساب‌های صندوق بازنشستگی سازمان فنی و حرفه‌ای و سازمان تأمین اجتماعی ارسال کند.

تولید ناخالص داخلی: عبارت است از ارزش ریالی کلیه کالاها و خدمات نهایی تولیدشده در یک اقتصاد در طول یک سال.

رشد اقتصادی: افزایش تولید ناخالص داخلی یک سال نسبت به سال قبل.

تاریخچه بودجه در جهان

انگلستان: در سال ۱۲۱۵ میلادی مقرر شد که مالیات‌ها و عوارض به تصویب دولت برسد.

در سال ۱۳۴۴ میلادی نظارت مجلس بر مخارج عمومی و تصویب درآمدها و هزینه‌های دولت و سازمان‌های اداری شروع شد. تا سال ۱۶۱۶ میلادی این نظارت‌ها با مخالفت‌هایی مواجه می‌شد، اما در این سال با تصویب لایحه حقوق، حق مزبور تثبیت شد.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-09]

فرانسه: پس از انقلاب کبیر و در سال ۱۷۸۹ میلادی حق تصویب مالیات‌ها به مجلس داده شد و حق تصویب و نظارت بر اجرای بودجه در اواخر قرن ۱۹ پیش‌بینی شد.
آمریکا: اولین بودجه به صورت فعلی در سال ۱۹۱۴ میلادی پیشنهاد شد.

تاریخچه بودجه در ایران

در ایران و قبل از انقلاب مشروطیت هر شهرستان جداگانه بودجه‌ای داشت که به وسیله مستوفیان (مأموران وصول خزانه و حسابداران) زیر نظر وزیر مالیه تنظیم می‌شد. در مرکز کشور نیز بودجه‌ای تهیه می‌شد. بودجه لشکر و قشون به صورت جدا از سایر ارکان دولت تصویب می‌شد و درنهایت به تصویب پادشاه می‌رسید. با انقلاب مشروطیت (۱۲۸۵) و تدوین اولین قانون اساسی وضع مالیات و تصویب بودجه در صلاحیت مجلس شورای ملی قرار گرفت.

در ایران اولین بودجه به مفهوم امروزی را مرحوم صنیع‌الدوله هدایت وزیر مالیه وقت در سال ۱۲۸۹ تهیه کرد ولی وی قبل از تقدیم بودجه به مجلس ترور شد و وزیر بعدی بودجه تهیه‌شده را به نام او به مجلس پیشنهاد کرد. در این بودجه که عمده‌ترین بخش آن را مالیات بخش کشاورزی تشکیل می‌داد، درآمد ۰۰۰ ر ۱۶۰ ر ۱۴۱ ریالی و هزینه ۰۰۰ر۱۸۰ر۱۴۶ ریالی پیش‌بینی شده بود. بدین ترتیب اولین بودجه پیشنهادی ایران از کسری بودجه به میزان ۰۰۰ر۰۲۰ر۵ ریالی برخوردار بود.

این بودجه به تصویب مجلس نرسید و بعدها نیز بودجه‌ای پیشنهاد نشد و در صورت پیشنهاد شدن نیز، به تصویب مجلس نمی‌رسید. اولین بودجه‌ای که مجلس تصویب کرد، مربوط به سال ۱۳۰۲ است که در خرداد ۱۳۰۲ به تصویب مجلس رسید. روش صنیع‌الدوله تا سال ۱۳۲۰ که درآمدهای نفتی به بودجه تزریق شد، ادامه پیدا کرد و بعد از آن به صورت دیگری تدوین شد.

۳. پیشینه تحقیق

۳-۱. مطالعات داخلی

منظری حصار (۱۳۸۱) در مقاله‌ای تحت عنوان «الگویی برای تخصیص اعتبارات محرومیت‌زدایی» به ارائه مدلی ریاضی برای بهینه‌سازی تخصیص اعتبارات محرومیت‌زدایی به شهرستان‌های استان پرداخت. در این مقاله ضمن توجه و تعیین اهمیت و وزن شاخص‌های توزیع اعتبار عمرانی استانی به شهرستان‌های استان، فاصله وضع موجود هر شهرستان تا وضع ایدئال تعیین شد.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-09]

جدیدی میاندشتی (۱۳۸۳) در مقاله‌ای تحت عنوان «توزیع متعادل منابع مالی به روش سطح‌بندی توسعه مناطق» به ارائه روشی برای توزیع بودجه تملک دارایی‌های سرمایه‌ای با توجه به تفاوت‌های استانی با چهار رویکرد پرداخت. تمرکززدایی حکم می‌کند که توزیع اعتبارات در بین شهرستان‌های استان، توسط نهاد استانی انجام شود و کنترل توزیع و نحوه استفاده از آن بر اساس ضوابطی یکسان در کشور به شکل متمرکز انجام شود. نتایج نشان می‌دهد که حجم اعتبارات با ضرایب مشخص‌شده ارتباط نداشته است.

دلاوری و بصیر (۱۳۹۰) در مقاله ای با عنوان «تأثیر بی‌ثباتی اقتصادی و کسری (مازاد) بودجه بر رشد اقتصادی ایران» به بررسی تأثیر بی‌ثباتی اقتصادی و کسری بودجه بر رشد اقتصادی ایران طی دوره (۱۳۸۵-۱۳۵۲) پرداخته اند و برای تبیین آماری آن از مدل هم‌جمعی و تصحیح خطای برداری (VECM) استفاده کرده‌اند. یافته های تحقیق نشان می دهد تأثیر نسبت کسری بودجه واقعی دولت به GDP، بر رشد اقتصادی در کوتاه‌مدت و بلندمدت منفی و معنادار بوده است.

رجبی (۱۳۹۱) پژوهشی تحت عنوان «برنامه‌ریزی آرمانی، رویکردی اثربخش در بودجه‌ریزی و تخصیص بهینه منابع مالی (مطالعه موردی: تخصیص بودجه وزارت بهداشت و درمان به استان‌های کشور» انجام داد. در این مطالعه برای تخصیص بهینه بودجه به استان‌های کشور، ابتدا به وسیله شاخص‌سازی، موقعیت هر استان نسبت به سایر استان‌ها تعیین‌شد؛ سپس با توجه به اولویت‌های مورد نظر، الگوی تخصیص بودجه، با روش برنامه‌ریزی آرمانی طراحی و بر این اساس بودجه سالانه این وزارت بهداشت و درمان به استان‌های کشور تخصیص داده می‌شود.

صادقی (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی رابطه بلندمدت بین مخارج آموزشی، بهداشتی، امنیت و رفاه اجتماعی و رشد اقتصادی در کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی» با بهره‌گیری از مدل رشد درون زا تأثیر ترکیب مخارج دولت بر رشد اقتصادی ۵۷ کشور عضو سازمان کنفرانس اسلامی طی سال های ۲۰۱۰-۱۹۷۰ را بررسی می کند. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که مخارج آموزشی و رفاه اجتماعی تأثیر مثبت بر رشد اقتصادی کشورهای مورد مطالعه دارد.

غلامی و هژبر کیانی (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی موقعیت چرخه تجاری در ایران و تأثیر آن بر کارایی برنامه های محرک مالی و سرمایه گذاری» آثار موقعیت چرخه تجاری بر کارایی برنامه های محرک مالی و سرمایه گذاری در ایران را بررسی کردند. بدین منظور، در ابتدا ادوار

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-09]

تجاری با استفاده از روش فیلترینگ هودریک- پرسکات و داده‌های سال‌های ۱۳۳۸ الی ۱۳۹۱ را استخراج کردند؛ سپس اثرات شوک‌های برنامه‌های محرک مالی (افزایش مخارج دولت و کاهش مالیات) بر رشد اقتصادی با استفاده از الگوی VAR استان های شامل سه متغیر تولید ناخالص داخلی، مخارج دولت و مالیات با فرض مالیات ناهمسانی جملات اختلال در دو رژیم مذکور و استخراج توابع عکس العمل آنی و تجمعی را بررسی کردند. نتایج بیانگر این است که کارایی برنامه های محرک مالی دولت به موقعیت چرخه تجاری وابسته است. به طوری که برنامه محرک مالی به صورت افزایش مخارج دولت و کاهش مالیات به ترتیب در رکود و رونق کاراتر هستند.

محنت‌فر (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی اثر مخارج دولت بر سرمایه‌گذاری خصوصی در ایران» به بررسی اثر مخارج دولت بر سرمایه‌گذاری خصوصی در ایران پرداخته است. نتایج حاصل از به‌کارگیری روش هم‌جمعی جوهانسون و الگوی تصحیح خطا در دوره (۱۳۹۱-۱۳۳۸) بیانگر این است که سرمایه‌گذاری دولتی اثر مثبت و مخارج مصرفی دولت اثر منفی و معناداری بر سرمایه‌گذاری خصوصی داشته است.

حقیقت و محرم جودی (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان «تأثیر شوک مخارج دولتی بر رشد تولید ناخالص داخلی در ایران» با بهره‌گیری از الگوی خودرگرسیونی با وقفه‌های توزیعی به بررسی تأثیرات شوک مخارج دولتی بر تولید ناخالص داخلی در اقتصاد ایران طی سال‌های ۱۳۹۳-۱۳۵۰ پرداختند و به این نتیجه رسیدند که تأثیر شوک مخارج دولتی جاری بر تولید ناخالص داخلی معنادار نیست. در حالی که شوک مخارج دولتی با یک وقفه، دارای تأثیر مثبت و معنادار بر GDP است. ضریب جمله تصحیح خطا منفی و معنادار بوده و نشان می‌دهد در صورت وارد شدن شوک و انحراف از تعادل، در هر دوره ۱۲ درصد از عدم تعادل کوتاه‌مدت برای رسیدن به تعادل بلندمدت تعدیل می‌شود. پیشنهاد می‌شود دولت مخارج خود را بیش از حد بالا نبرد؛ زیرا این امر باعث ایجاد رابطه معکوس بین اندازه مخارج دولت و تولید ناخالص داخلی شده و رشد اقتصادی را کاهش می‌دهد.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-09]

۳-۲. مطالعات خارجی

یامانو و اکاوارا[1] (۲۰۰۰) در مقاله‌ای تحت عنوان «تخصیص منطقه‌ای سرمایه‌گذاری عمومی: کارایی یا تساوی؟» اثر سرمایه‌گذاری عمومی بر روی اقتصاد منطقه‌ای برای ۴۷ استان ژاپن با استفاده از داده‌های سری زمانی طی دوره ۱۹۹۴-۱۹۷۰ را مورد آزمون قرار دادند. آن‌ها تبادل بین تخصیص کارآمد و عادلانه سرمایه‌گذاری عمومی را شرح می‌دهند. نتایج نشان می‌دهد سیاست مؤثر برای تخصیص بودجه بر این اساس است که استان‌های که GDP آن‌ها بالاتر است، سرمایه بیشتری به آن‌ها تعلق می‌گیرد؛ چرا که بهره‌وری نهایی سرمایه در این استان‌ها افزایش یافته است. در حالی که در استان‌های کمترتوسعه‌یافته کاهش پیدا کرده است.

لیسمان و کاسلر (۲۰۰۹)[2] در مقاله‌ای تحت عنوان «توزیع مجدد و نابرابری منطقه‌ای» توزیع بودجه را با استفاده از اطلاعات بین کشورها و داده‌های پانل برای کشورهای OECD طی دوره ۲۰۰۰- ۱۹۸۲آزمون قرار داده‌اند. توزیع بودجه با هدف برابرسازی استانداردهای زندگی در میان استان‌ها انجام می‌گیرد. این توزیع بودجه به منظور تقویت قدرت مالی استان‌های فقیر و محروم است. در این مقاله یک مدل ارائه می‌شود که اگر توزیع بودجه به صورت برابر انجام نگیرد، مردم از استان‌هایی با درآمد کم به استان‌هایی که دستمزدهای بالاتر به آن‌ها پرداخت می‌شود، مهاجرت می‌کنند. اگر دولت فدرال توزیع بودجه را به صورت برابر بین مناطق فقیر و غنی توزیع کند ،تصمیم برای مهاجرت کمتر و نابرابری‌ها کاهش می‌یابد. نتایج نشان می‌دهد که رابطه مثبت بین انتقالات درون منطقه‌ای و نابرابری‌های منطق‌های وجود دارد.

سول اوله [3](۲۰۰۹) در مقاله‌ای تحت عنوان «توزیع مجدد بین منطقه‌ای از طریق سرمایه‌گذاری زیرساخت‌ها: تاکتیکی یا برنامه‌ای» معادله‌ای با استفاده از داده‌های پنل برای کشور اسپانیا در طول دوره ۲۰۰۴ -۱۹۶۴تخمین زده است. متغیرهایی که در این پژوهش استفاده شده است به دو متغیر اقتصادی و سیاسی تقسیم می‌شود،.متغیرهای اقتصادی شامل درآمد سرانه، تولید ناخالص سرانه، وضعیت جغرافیایی و متغیرهای سیاسی شامل، احزاب منطقه‌ای، رأی حاشیه و حاشیه قیمت هستند.

1. Yamano & Ohkawara
2. Lessmann &Kasler
3. Solle-Olle

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-09]

نتایج به‌دست‌آمده از این پژوهش نشان می‌دهد که در این کشور سیاست تاکتیکی معیار توزیع بودجه است و مناطقی از بودجه سهم بیشتری را دارند که دارای قدرت سیاسی بیشتری هستند.

عبدالرحمان[1] (۲۰۱۲) در مقاله‌ای با عنوان «رابطه بین کسری بودجه و رشد اقتصادی مالزی طی دوره (۲۰۱۲-۲۰۰۰)» از مدل خود رگرسیون با وقفه‌های توزیعی (ARDL) برای تحلیل اثرات کوتاه‌مدت و بلندمدت کسری بودجه و رشد اقتصادی استفاده کرد. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد کسری بودجه در کوتاه‌مدت و بلندمدت اثر منفی و معناداری بر رشد اقتصادی مالزی دارد.

محمودزاده و همکاران (۲۰۱۳) در مقاله‌ای به «بررسی مقایسه‌ای اثرات برون‌رانی مخارج مالی در کشورهای درحال‌توسعه و توسعه‌یافته» پرداخته‌اند. نتایج حاصل از به‌کارگیری روش داده‌های تابلویی در دوره (۲۰۰۹-۲۰۰۰) بیانگر این است که کشش مخارج سرمایه گذاری خصوصی نسبت به مخارج سرمایه‌گذاری دولت در هر دو گروه از کشورها مثبت است.

صبرا[2] (۲۰۱۶) با بهره‌گیری از روش داده‌های تابلویی پویا و تخمین‌زننده گشتاور تعمیم‌یافته به «بررسی تأثیر مخارج دولت بر رشد اقتصادی کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا» طی سال‌های ۲۰۱۳-۱۹۷۷ می‌پردازد. یافته‌های مطالعه نشان می‌دهد بین مخارج دولت و رشد اقتصادی رابطه غیرخطی برقرار بوده و افزایش بیش از حد مخارج دولت تأثیر منفی و معنی‌دار بر رشد اقتصادی در کشورهای مورد مطالعه دارد.

٤. ادبیات موضوع

٤-١. پیامدهای کاهش اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای

عدم تحقق بودجه عمرانی پیامدهای نامطلوبی را به همراه دارد که ازجمله می‌توان به طولانی شدن زمان ساخت پروژه‌های عمرانی، افزایش هزینه ساخت با طولانی شدن زمان ساخت، کاهش بهره‌وری، کاهش عمر مفید پروژه‌ها، اتلاف منابع و... اشاره کرد. اثرات اقتصادی کاهش اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای و عدم تخصیص به‌موقع آن به شرح ذیل است.

1. AbdRahman
2. Sabra

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-09]

کاهش رشد اقتصادی: مهم‌ترین تأثیر کاهش بودجه عمرانی روی اشتغال و رشد اقتصادی است. به طوری که سرمایه‌گذاری روی طرح‌های عمرانی می‌تواند چرخ اقتصاد را با کمترین عوارض منفی به گردش دربیاورد و در مقابل، عدم رونق طرح‌های عمرانی موجب تشدید رکود اقتصادی شود.

توقف یا کاهش تولید در صنعت و خدمات: با تعطیلی و رکود طرح‌های عمرانی، واحدهای زیادی از صنایع مختلف مخصوصاً در مقیاس‌های کوچک و متوسط تعطیل یا با کاهش چشمگیر ظرفیت تولیدی روبه‌رو شده‌اند. برای مثال ۳۰۰ صنعت کوچک و بزرگ از سیمان و گچ و در و پنجره گرفته تا صنعت فولاد، صنعت مصنوعات فلزی، صنعت ماشین‌سازی، صنعت تجهیزات و ابزارسازی، صنعت تجهیزات برقی و... با رکود ساخت‌وساز دچار کاهش تولید می‌شوند.

افزایش بیکاری و نابودی شاغلان فصلی: زنجیره به هم پیوسته مشکلات ناشی از رکود طرح‌های عمرانی در حالی است که مرکز پژوهش‌های مجلس در سال ۱۳۹۵ در گزارشی بیان می‌کند که با ادامه روند فعلی (مشکلات مربوط به رشد اقتصادی و رکود)، آمار بیکاران تا سال ۱۴۰۰ به ۱۱ میلیون نفر خواهد رسید.

سوق دادن جریان نقدینگی به بخش‌های غیرمولد: با رکود طرح‌های عمرانی جریان نقدینگی به بخش های غیرمولدی چون طلا و سکه، بازار ارز، سوداگری در بخش مسکن و زمین و...وارد می‌شود.

ورشکستگی مالی پیمانکاران: عدم وصول مطالبات موجب ورشکستگی کامل شرکت‌های پیمانکاری و شرکت‌های مهندسین مشاور می‌شود. فرسودگی و راکد ماندن سرمایه هنگفتی در قالب ماشین‌آلات سنگین و تجهیزات اجرای طرح‌های عمرانی نیز از دیگر ضررهایی است که پیمانکاران در دوره رکود طرح‌های عمرانی متحمل می‌شوند.

٤-۲. ضرورت و اهمیت پژوهش

سرمایه‌گذاری عمرانی دولت مقدمه اصلی برای حضور بخش خصوصی مولد و کاراست. افزایش شدید هزینه‌های جاری و کاهش بودجه‌های عمرانی و عدم رعایت قانون در تهیه و اجرای پروژه‌های عمرانی، طی سالیان دراز، حجم عظیمی از پروژه‌های ناتمام را بر اقتصاد ملی تحمیل کرده و سبب شده است تا دوره احداث، بسیار طولانی شود. این پدیده، تورمی بوده و باعث کندی نرخ رشد است؛ و بدیهی است که نارضایتی اجتماعی و کاهش مشروعیت و اقتدار سیاسی نیز از

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-09]

ثمرات آن است. در این راستا چون استان لرستان از نظر زیرساخت‌های سرمایه‌گذاری جزء محروم‌ترین استان‌های کشور است، از این موضوع دچار آسیب جدی‌تری نسبت به سایر استان‌ها شده و بر عقب‌افتادگی این استان از قافله توسعه‌یافتگی تأثیر چشمگیری داشته است. لذا در این پژوهش برآنیم که آمار و اطلاعات مربوط به بودجه عمرانی استان‌های کشور را طی چندین سال متوالی تجزیه و تحلیل کنیم و سپس رابطه بین بودجه دولت و متغیرهای کلان اقتصادی از جمله تولید ناخالص داخلی، بیکاری، درآمد سرانه و درآمدهای مالیاتی استان‌های کشور با تأکید بر استان لرستان را مورد واکاوی قرار داده و راهکارهای لازم جهت جلوگیری از ادامه این روند را ارائه کنیم.

۵. اعتبارات عمرانی استان‌های کشور

دولت از دو منبع برای اجرای طرح‌های عمرانی هزینه می‌کند؛ اول، درآمد حاصل از صادرات نفت و دوم، درآمد حاصل از مالیات و سایر درآمدها. متأسفانه آمارهای در دسترس نشان می‌دهد از سال ۱۳۸۰ به بعد، صدها طرح عمرانی منابع دوگانه را به خود اختصاص داده‌اند، ولی به نتیجه نرسیده‌اند و سودشان به مردم برنگشته است. این اتفاق موجب شده پول مردم در طرح‌های عمرانی ناتمام هزینه شود. مزیت‌های اجرای طرح‌های عمرانی، رونق اقتصادی و توسعه سرمایه‌گذاری، ایجاد تقاضا برای خدمات بخش خصوصی و ایجاد اشتغال است. بر اساس برآورد بانک جهانی هر ۱۰ درصد افزایش در دارایی‌های زیرساختی، ۱ درصد افزایش در تولید ناخالص داخلی را در دارد.

متأسفانه طی سال‌های اخیر به دلیل کاهش قیمت جهانی نفت، درآمدهای نفتی ایران نیز کاهش فراوانی داشته است؛ بنابراین درآمدهای نفتی طبق پیش‌بینی‌های انجام‌شده تحقق نیافت. از سویی دیگر، به دلیل مشکلات اقتصادی موجود و افت بسیاری از کسب‌وکارها تحت تأثیر تحریم‌های اقتصادی، درآمدهای دولت از محل مالیات‌ها نیز طبق پیش‌بینی‌ها پیش نرفت و بنابراین درآمدهای دولت از میزان پیش‌بینی‌شده بسیار کمتر رقم خورد. از این رو اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای همه استان‌های کشور نیز کاهش یافت.

در جدول زیر، اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای استان‌های کشور طی سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۸، رشد آن، سهم و رتبه هر یک از استان‌ها داده شده است.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-09]

جدول ۱. اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای استان‌های کشور طی سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۸
(میلیارد ریال)

استان	۱۳۹۱	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	درصد رشد تملک ۹۸ نسبت به ۹۱	سهم اعتبارات تملک کشور در سال ۹۸	رتبه استان
کشور	۷۵،۵۹۳	۶۱،۰۲۷	۵۴،۴۵۰	۷۱،۰۰۰	۱۳۹،۹۱۳	۱۰۹،۱۴۴	۱۲۰،۸۵۶	۵۹.۹	-	-
مرکزی	۱،۴۷۸	۱،۱۳۰	۱،۱۱۹	۱،۴۷۰	۲،۵۵۸	۱،۶۸۱	۱،۸۵۲	۲۵.۳	۱.۵	۲۵
گیلان	۲،۲۱۱	۱،۷۲۹	۱،۶۷۳	۲،۱۷۰	۴،۱۰۰	۲،۷۴۹	۲،۹۴۶	۳۳.۲	۲.۴	۱۷
مازندران	۲،۶۲۱	۲،۳۱۴	۲،۲۴۱	۳،۰۱۰	۵،۲۵۲	۳۸۴	۳،۴۲۸	۳۰.۸	۲.۸	۱۴
آذربایجان شرقی	۲،۸۲۳	۲،۳۱۱	۲،۱۶۴	۲،۹۷۵	۵،۲۰۱	۳،۲۸۴	۳،۶۷۹	۳۰.۴	۳.۰	۱۱
آذربایجان غربی	۲،۸۵۹	۲،۱۸۸	۱،۹۲۷	۳،۵۲۰	۵،۵۷۹	۵،۷۴۷	۵،۹۱۱	۱۰۶.۷	۴.۹	۷
کرمانشاه	۲،۵۱۹	۱،۶۹۹	۱،۵۴۸	۱،۹۶۰	۴،۰۱۸	۲،۷۳۴	۲،۹۶۹	۱۷.۹	۲.۵	۱۶
خوزستان	۸،۳۲۵	۶،۳۸۴	۴،۹۷۵	۵،۹۵۰	۱۵،۰۶۰	۱۸،۳۲۶	۱۸،۸۷۵	۱۲۶.۷	۱۵.۶	۱
فارس	۴،۲۵۳	۴،۱۳۵	۳،۶۲۷	۴،۶۸۳	۹،۳۲۶	۶،۱۳۸	۶،۸۱۶	۶۰.۳	۵.۶	۳
کرمان	۳،۳۲۸	۲،۷۰۳	۲،۴۶۰	۳،۱۵۰	۶،۶۲۴	۶،۱۵۳	۶،۲۱۱	۸۶.۶	۵.۱	۶
خراسان رضوی	۴،۵۸۰	۳،۵۵۷	۳،۲۰۴	۴،۰۶۰	۷،۹۲۵	۵،۶۸۲	۶،۵۳۲	۴۲.۶	۵.۴	۵
اصفهان	۳،۰۸۵	۲،۳۹۰	۲،۲۴۰	۳،۰۱۰	۵،۱۴۸	۳،۳۰۹	۳،۷۰۹	۲۰.۲	۳.۱	۱۰
هرمزگان	۲،۲۵۷	۲،۳۰۵	۱،۹۱۵	۲،۴۵۰	۵،۳۴۰	۳،۸۴۲	۴،۲۱۲	۸۶.۶	۳.۵	۶
سیستان و بلوچستان	۳،۹۲۸	۳،۳۲۶	۲،۸۳۵	۳،۵۰۰	۸۴۵	۷،۸۲۵	۸،۱۵۰	۱۰۷.۵	۶.۷	۲
کردستان	۲،۱۰۷	۱،۵۶۱	۱،۳۵۷	۱،۶۸۰	۴،۲۰۸	۳،۴۳۹	۳،۶۱۳	۷۱.۵	۳.۰	۱۲
همدان	۱،۷۲۱	۱،۰۶۶	۱،۰۰۶	۱،۳۳۰	۲،۸۴۳	۱،۸۲۲	۱،۹۴۹	۱۳.۲	۱.۶	۲۳
لرستان	۲،۶۱۲	۱،۹۱۷	۱،۸۱۴	۲،۳۱۰	۴،۸۹۶	۳،۱۷۲	۳،۵۰۹	۳۴.۴	۲.۹	۱۳
ایلام	۱،۶۶۷	۱،۱۸۹	۱،۰۱۱	۱،۲۹۵	۳،۲۰۲	۲،۴۰۲	۲،۶۲۹	۵۷.۷	۲.۲	۱۸
زنجان	۱،۵۷۶	۹۹۹	۹۰۸	۱،۱۹۰	۲،۶۰۹	۱،۷۶۴	۱،۹۰۷	۲۱.۰	۱.۶	۲۴
چهارمحال و بختیاری	۱،۲۲۴	۸۰۶	۷۵۴	۱،۰۵۰	۲،۵۰۵	۱،۵۰۰	۱،۶۶۷	۳۶.۲	۱.۴	۲۷
کهگیلویه و بویراحمد	۱،۸۲۳	۱،۵۰۴	۱،۳۹۲	۱،۷۸۵	۴،۴۳۶	۳،۶۱۱	۳،۸۱۶	۱۰۹.۳	۳.۲	۹
سمنان	۱،۰۸۹	۷۳۶	۷۴۶	۱،۰۸۵	۲،۱۰۴	۱،۲۰۳	۱،۳۴۶	۲۳.۶	۱.۱	۳۰
یزد	۱،۲۸۷	۹۲۵	۹۱۶	۱،۲۲۵	۲،۴۳۳	۱،۸۳۵	۱،۸۳۴	۴۲.۵	۱.۵	۲۶
بوشهر	۳،۵۴۵	۴،۰۸۶	۲،۹۳۱	۳،۵۷۰	۸،۹۴۲	۵،۵۹۶	۶،۷۷۷	۹۱.۲	۵.۶	۴
تهران	۲،۸۲۶	۲،۲۸۹	۲،۳۶۳	۳،۱۱۵	۴،۶۴۷	۲،۶۴۹	۳،۱۶۳	۱۲.۰	۲.۶	۱۵
اردبیل	۱،۴۱۵	۱،۱۰۷	۱،۰۳۳	۱،۴۰۰	۳،۰۳۸	۱،۸۱۳	۱،۹۹۲	۴۰.۸	۱.۶	۲۲

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-09]

ادامه جدول ۱. اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای استان‌های کشور طی سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۸ (میلیارد ریال)

استان	۱۳۹۱	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	درصد رشد تملک ۹۸ نسبت به ۹۱	سهم اعتبارات تملک کشور در سال ۹۸	رتبه استان
قم	۱،۱۱۰	۸۲۹	۸۸۸	۱،۱۲۰	۱،۸۷۲	۱،۳۲۳	۱،۳۴۳	۲۰.۹	۱.۱	۳۱
قزوین	۱،۲۸۹	۹۰۳	۸۸۲	۱،۱۵۵	۲،۲۰۶	۱،۳۷۴	۱،۵۲۶	۱۸.۴	۱.۳	۲۸
گلستان	۱،۷۰۱	۱،۳۴۵	۱،۲۹۱	۱،۶۱۰	۳،۵۹۶	۲،۳۴۱	۲،۴۸۵	۴۶.۱	۲.۱	۲۰
خراسان شمالی	۱،۳۷۷	۱،۲۵۲	۱،۱۲۶	۱،۳۶۵	۳،۱۶۵	۱،۹۲۶	۲،۱۱۸	۵۳.۸	۱.۸	۲۱
خراسان جنوی	۱،۵۳۹	۱،۳۹۲	۱،۱۴۲	۱،۵۴۷	۳،۹۴۶	۲،۳۱۲	۲،۴۸۶	۶۱.۶	۲.۱	۱۹
البرز	۱،۴۱۶	۹۵۲	۹۶۴	۱،۲۶۰	۲،۲۸۸	۱،۲۰۷	۱،۴۰۴	-۰.۸	۱.۲	۲۹

مأخذ: قانون بودجه کل کشور

میزان اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای کشور در سال ۱۳۹۱ مبلغ ۷۵۵۹۳ میلیارد ریال بوده که با رشد ۶۰ درصدی به مبلغ ۱۲۰۸۵۶ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۸ افزایش یافته است. این در حالی است که بودجه جاری دولت در این مدت بیش از ۲۲۰ درصد رشد داشته است. دلیل رشد هزینه‌های جاری این است که طبق روال، به محض کسری بودجه، بخش عمرانی قربانی بخش جاری می‌شود و دولت به اصلاح بودجه می‌پردازد. البته راهکارهایی برای جلوگیری از این کار وجود دارد. یکی از راهکارهای حل این معضل، واگذاری پروژه‌های عمرانی به بخش خصوصی در قالب مشارکت عمومی و خصوصی و احتمالاً جذب سرمایه‌گذاری خارجی است. این راهکار سبب می‌شود تا علاوه بر رونق اقتصادی و توسعه بخش خصوصی، این بودجه از محل درآمدهای دولتی به‌مرور حذف شده و از طریق سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و حتی سرمایه‌گذاری خارجی تأمین شود که باز هم در استان‌های توسعه‌یافته مورد استقبال قرار می‌گیرد؛ اما استان‌های کمتر توسعه‌یافته نظیر لرستان به دلیل عدم وجود زیرساخت‌ها مانند حمل‌ونقل ریلی و جاده‌ای مناسب، پروازهای هواپیمایی منظم و غیره، عدم وجود صنایع مادر و درنتیجه عدم شکل‌گیری زنجیره‌های تولیدی و خوشه‌های صادراتی، کمبود منابع مالی و اعتباری جهت پرداخت تسهیلات به سرمایه‌گذاران و همچنین در نظر نگرفتن معافیت‌ها و مشوق‌های ویژه جهت جذب سرمایه‌گذاران در این استان‌ها، علی‌رغم برخورداری از منابع طبیعی و موهبت‌های خدادادی اقبالی برای جلب توجه بخش خصوصی ندارند. بالاترین رشد اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای طی سال‌های مورد بررسی در بین استان‌های کشور مربوط به استان خوزستان بوده که از مبلغ ۸۳۲۵ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۱ با

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-09]

۱۲۷ درصد رشد به مبلغ ۱۸۸۷۵ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۸ رسیده و به‌تنهایی ۱۵.۶ کل اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای کشور را به خود اختصاص داده است.

پایین‌ترین رشد اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای در بین استان‌های کشور مربوط به استان البرز بوده که با رشد منفی ۰.۸ درصدی از مبلغ ۱.۴۱۶ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۱ به مبلغ ۱.۴۰۴ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۸ کاهش یافته است.

کمترین اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای کشور با سهم ۱.۱ درصد متعلق به استان‌های قم و سمنان است.

بیشترین اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای کشور با سهم ۲۲.۳ درصد متعلق به استان‌های خوزستان و سیستان و بلوچستان است. میزان اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای استان لرستان در سال ۱۳۹۱ مبلغ ۲۶۱۱ میلیارد ریال بوده که با ۳۴.۴ درصد رشد به مبلغ ۳۵۰۹ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۸ رسیده و در رتبه ۲۵ ام استان‌های کشور قرار دارد. در حالی که میانگین رشد این نوع اعتبارات در کشور حدود ۶۰ درصد بوده است و استان خوزستان که دارای بالاترین رشد این اعتبارات است، چهار برابر لرستان رشد داشته است که اجحاف مسلم در حق این استان است. این موضوع باعث راکد ماندن پروژه‌های زیرساختی استان شده و موجب شده تا وضعیت شاخص‌های کلان اقتصادی استان از وضعیت مطلوب بیش‌ازپیش فاصله بگیرند.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-09]

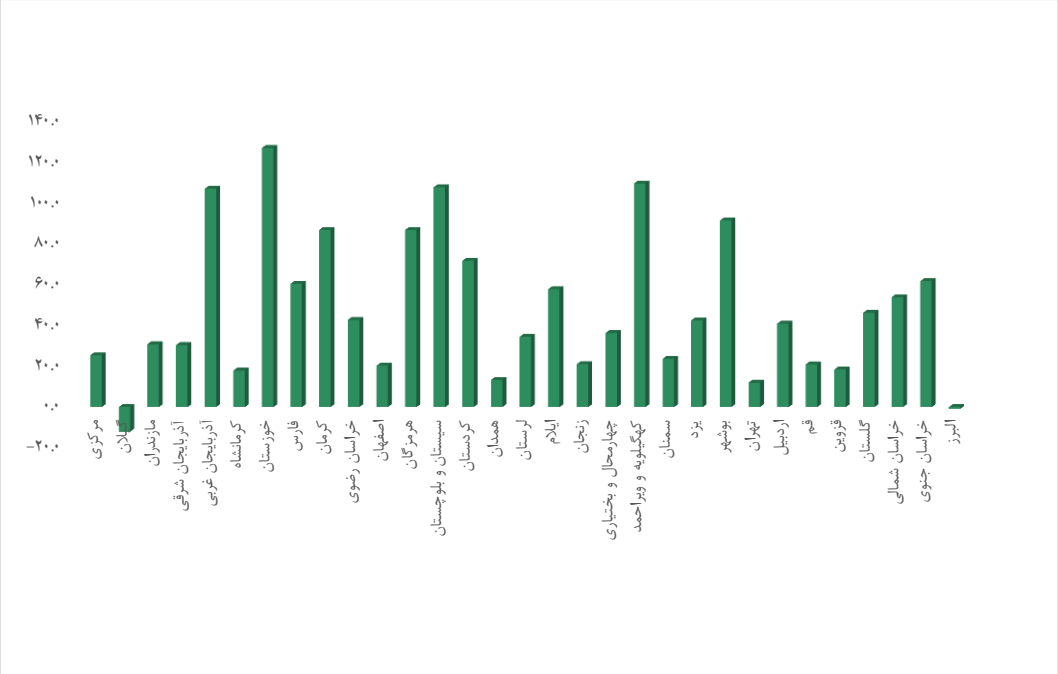

نمودار ۱. مقایسه رشد اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای سال ۱۳۹۸ نسبت به سال ۱۳۹۱

کمبود اعتبارات بودجه‌ای در سال‌های گذشته باعث تزریق بودجه قطره‌چکانی به پروژه‌های انبوه نیمه‌تمام شده که طولانی شدن دوره ساخت این پروژه‌ها را به دنبال داشته است. طبق آمارها حدود ۶۵ درصد از طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای ملی در زمان‌بندی خود به اتمام نرسیده و طول دوره ساخت این طرح‌ها به ۱۲ سال افزایش یافته است.

هرچند از ابتدای دولت یازدهم رویکرد تازه‌ای برای تخصیص اعتبارات عمرانی بر اساس اولویت‌بندی طرح‌ها و پیشرفت فیزیکی آن‌ها اعمال شد، اما به دلیل بالا بودن تعداد پروژه‌های نیمه‌تمام، همچنان اقتصاد ملی و بودجه درگیر مصائب این بخش است.

٦. بررسی مقایسه‌ای اعتبارات جاری استان‌های کشور

٦-١. اعتبارات جاری

پس از تشدید تحریم‌های نفتی و حذف نفت از بودجه، تحقق آرمان اقتصاد بدون نفت در صدر اولویت‌های کشور قرار گرفت. در این راستا مطالب و مباحث مختلفی در محافل علمی، رسانه‌ای و سیاست‌گذاری مطرح شد. یکی از این موضوعات ضرورت صرفه‌جویی در هزینه‌های دولت و

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-09]

کاهش هزینه‌ها متناسب با کاهش درآمدهای نفتی است، اما به نظر می‌رسد تحقق این امر چندان آسان و ممکن نیست.

هزینه‌های دولت نشان می‌دهد که ماهیت آن‌ها به‌گونه‌ای است که چسبندگی به پایین دارند و در کوتاه‌مدت نمی‌توان کاهش قابل ملاحظه‌ای در آن‌ها ایجاد کرد؛ اما مروری بر انواع هزینه‌های دولت صحت آن را به‌راحتی اثبات می‌کند.

در دو دهه اخیر همواره ۶۰ تا ۷۰ درصد از کل هزینه‌های دولت مربوط به هزینه‌های جاری بوده است. هزینه‌های جاری دولت نیز در هفت فصل دسته‌بندی می‌شود که دو فصل جبران خدمت کارکنان (حقوق و دستمزد) و رفاهی به‌تنهایی بیش از بیشترین سهم از هزینه‌های جاری را به خود اختصاص داده‌اند. این دو فصل نیز همه‌ساله رشد دارند و امکان کاهش حقوق و یا مخارج رفاهی وجود ندارد؛ بنابراین دولت تنها در یک سوم هزینه‌های جاری خود می‌تواند صرفه‌جویی کند که قطعاً رقم بالایی نخواهد بود.

در مورد صرفه‌جویی در هزینه‌های عمرانی نیز باید توجه داشت که در سال‌های اخیر بخش قابل توجهی از این هزینه‌ها به صورت اوراق پرداخت شده و دولت با انتشار اوراق خزانه و بدهی این بخش را پیش برده و پولی بابت آن پرداخت نکرده است؛ بنابراین صرفه‌جویی در این بخش نیز کمکی به دولت نخواهد کرد. به این نکته هم باید توجه کرد که بودجه عمرانی در سال‌های اخیر، ۱۰ تا ۱۵ درصد اعتبار لازم برای اتمام طرح‌های عمرانی نیمه‌تمام بوده که در عمل در اکثر سال‌ها نیز به طور کامل تخصیص داده نشده است.

بنابراین عملاً امکان کاهش هزینه‌های دولت در کوتاه‌مدت وجود ندارد و از این طریق نمی‌توان به تحقق بودجه بدون نفت کمک کرد، لذا به جای پرداختن به کاهش هزینه‌های دولت باید به کاهش تصدی‌گری دولت، واگذاری امور به بخش خصوصی و افزایش درآمدهای مالیاتی معطوف بود که در این راستا جهت برنامه‌ریزی در آینده، باید از هم‌اکنون از تکرار اشتباهات گذشته و عدم توازن در توزیع (به‌ویژه اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای) جلوگیری کرد.

در جدول زیر اعتبارات جاری استان‌های کشور طی سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۸، رشد، سهم و رتبه استان در بین استان‌های کشور داده شده است.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-09]

جدول ۲. میزان اعتبارات جاری کشور از سال ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۸ استان‌های کشور (میلیارد ریال)

استان	۱۳۹۱	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	رشد اعتبارات جاری سال ۹۸ نسبت به سال ۹۱	سهم اعتبارات کشور در سال ۹۸	رتبه استان
کشور	۳۹،۸۲۰	۴۴،۸۸۷	۶۳،۴۵۷	۸۳،۹۴۰	۸۶،۲۴۰	۱۰۱،۵۵۴	۱۲۷،۵۲۳	۲۲۰.۳		–
مرکزی	۹۴۲	۱،۰۳۰	۱،۴۸۱	۱،۰۰۸	۱،۹۰۹	۲،۳۴۵	۲،۸۰۴	۱۹۷.۶	۲.۲	۲۱
گیلان	۱،۷۸۰	۲،۰۴۴	۲،۸۱۹	۳،۲۵۰	۳،۷۷۵	۴،۴۲۹	۵،۳۳۴	۱۹۹.۶	۴.۲	۸
مازندران	۲،۰۸۵	۲،۵۶۸	۳،۵۱۸	۴،۲۳۹	۴،۸۳۱	۵،۶۱۱	۶،۸۷۲	۲۲۹.۵	۵.۴	۴
آذربایجان شرقی	۱،۶۴۲	۱،۸۱۷	۲،۶۱۳	۳،۰۱۲	۱،۶۲۰	۴،۲۳۸	۵،۲۴۷	۲۱۹.۵	۴.۱	۹
آذربایجان غربی	۱،۵۵۲	۱،۷۱۸	۲،۴۱۸	۲،۸۷۵	۳،۳۶۰	۳،۹۷۰	۴،۹۱۶	۲۱۶.۸	۳.۹	۱۰
کرمانشاه	۱،۴۱۸	۱،۵۶۲	۲،۲۱۶	۲،۷۳۶	۳،۰۳۹	۳،۵۸۳	۴،۴۸۴	۲۱۶.۳	۳.۵	۱۱
خوزستان	۲،۲۱۷	۲،۵۵۴	۳،۴۵۴	۴،۰۷۹	۴،۷۰۳	۵،۳۹۹	۶،۷۷۸	۲۰۵.۸	۵.۳	۵
فارس	۲،۳۵۴	۲،۷۰۴	۳،۷۱۲	۴،۴۶۹	۵،۲۳۱	۶،۰۲۸	۷،۴۰۵	۲۱۴.۵	۵.۸	۲
کرمان	۱،۶۶۰	۱،۸۴۹	۲،۶۹۰	۳،۲۳۶	۳،۹۵۹	۴،۶۵۱	۵،۷۱۹	۲۴۴.۶	۴.۵	۷
خراسان رضوی	۲،۴۵۲	۲،۵۸۷	۳،۷۶۹	۴،۳۷۳	۵،۰۷۹	۵،۹۵۶	۷،۲۹۷	۱۹۷.۶	۵.۷	۳
اصفهان	۲،۰۵۴	۲،۳۱۸	۳،۱۴۷	۳،۵۵۲	۴،۴۱۱	۲،۱۸۲	۶،۳۸۷	۲۱۱.۰	۵.۰	۶
هرمزگان	۹۸۹	۱،۱۰۴	۱،۵۴۹	۱،۸۸۱	۲،۲۹۴	۲،۷۸۵	۳،۴۴۶	۲۴۸.۳	۲.۷	۱۶
سیستان و بلوچستان	۱،۳۶۷	۱،۵۰۴	۲،۱۶۳	۲،۶۳۸	۲،۹۲۶	۳،۵۷۱	۴،۳۶۵	۲۱۹.۳	۳.۴	۱۲
کردستان	۱،۰۱۸	۱،۱۰۹	۱،۶۰۱	۱۲،۳۲۲	۲،۴۷۸	۲،۹۴۶	۳،۶۲۲	۲۵۵.۷	۲.۸	۱۵
همدان	۱،۰۸۴	۱،۱۸۸	۱،۶۸۵	۲،۰۰۸	۲،۲۹۵	۲،۷۶۱	۳،۳۴۱	۲۰۸.۲	۲.۶	۱۷
لرستان	۱،۰۹۷	۱،۲۴۶	۱،۸۱۲	۲،۱۷۷	۲،۶۷۸	۳،۱۴۷	۳،۷۶۴	۲۴۳.۲	۳.۰	۱۴
ایلام	۷۹۵	۹۱۸	۱،۳۲۳	۱،۵۵۲	۱،۸۲۳	۲،۲۱۸	۲،۷۴۴	۲۴۴.۹	۲.۲	۲۳
زنجان	۸۶۱	۹۰۴	۱،۳۵۴	۱،۶۰۸	۱،۷۸۸	۲،۰۹۲	۲،۴۵۹	۱۸۵.۷	۱.۹	۲۸
چهارمحال و بختیاری	۷۸۵	۸۷۵	۱،۲۴۰	۱،۵۱۲	۱،۷۴۳	۲،۱۰۱	۲،۵۶۵	۲۲۶.۶	۲.۰	۲۵
کهگیلویه و بویراحمد	۷۹۶	۹۰۱	۱،۲۷۸	۱،۴۹۹	۱،۸۰۵	۲،۱۵۷	۲،۶۲۶	۲۲۹.۹	۲.۱	۲۴
سمنان	۸۱۸	۹۳۲	۱،۳۰۰	۱،۵۷۸	۱،۷۴۶	۲،۱۶۸	۲،۵۳۱	۲۰۹.۵	۲.۰	۲۷
یزد	۹۲۳	۹۲۷	۱،۳۶۳	۱،۶۰۲	۱،۹۰۰	۲،۳۰۳	۲،۷۹۴	۲۰۲.۸	۲.۲	۲۲
بوشهر	۹۷۷	۱،۰۷۴	۱،۵۳۰	۹۷۴	۲،۰۲۸	۲،۴۴۰	۳،۰۰۸	۲۰۷.۸	۲.۴	۱۹
تهران	۲،۶۳۵	۳،۱۲۳	۴،۲۶۴	۴،۷۱۴	۵،۴۰۸	۶،۵۴۲	۸،۰۷۲	۲۰۶.۴	۶.۳	۱
اردبیل	۸۸۴	۹۵۰	۱،۴۵۰	۱،۸۰۸	۲،۱۴۰	۲،۵۲۶	۳،۰۲۱	۲۴۱.۹	۲.۴	۱۸
قم	۵۳۳	۵۹۸	۸۴۰	۱،۰۴۴	۱،۲۸۹	۱،۵۴۹	۱،۸۳۶	۲۴۴.۴	۱.۴	۳۱
قزوین	۶۷۹	۷۶۴	۱،۱۳۰	۱،۳۵۲	۱،۷۱۳	۲،۰۰۳	۲،۳۵۲	۲۴۶.۴	۱.۸	۲۹
گلستان	۱،۲۳۱	۱،۴۱۷	۲،۰۱۳	۲،۴۰۷	۲،۸۲۱	۳،۳۷۷	۴،۰۶۸	۲۳۰.۵	۳.۲	۱۳
خراسان شمالی	۶۶۸	۷۸۹	۱،۱۳۵	۱،۳۳۴	۱،۶۷۴	۱،۹۷۶	۲،۳۲۴	۲۴۷.۷	۱.۸	۳۰
خراسان جنوی	۷۶۸	۹۴۳	۱،۳۴۲	۱،۶۳۷	۱،۹۴۱	۲،۳۳۴	۲،۸۰۵	۲۶۵.۲	۲.۲	۲۰
البرز	۷۵۴	۸۶۶	۱،۲۵۱	۱،۴۶۹	۱،۸۳۲	۲،۱۶۸	۲،۵۳۶	۲۳۶.۴	۲.۰	۲۶

مأخذ: سالنامه‌های آماری

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-09]

میزان اعتبارات جاری کشور از رقم ۳۹۸۲۰ میلیارد ریال در سال ۱۲۹۱ با رشد فزاینده ۲۲۰ درصدی به رقم ۱۲۷۵۲۳ میلیارد ریال رسیده است. بالاترین میزان اعتبارات جاری کشور مربوط به استان‌های تهران، فارس و خراسان رضوی بوده است. جبران خدمات کارکنان، یارانه‌ها، رفاه اجتماعی و کمک‌های بلاعوض بخش اعظمی از اعتبارات هزینه‌ای دولت در سال را تشکیل می‌دهد. به بیان دیگر قسمت اعظمی از اعتبارات هزینه‌ای دولت صرف پرداخت حقوق و دستمزد افراد شاغل، بازنشسته و سیاست‌های حمایتی می‌شود (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۵) این روند در سال‌های گذشته نیز وجود داشته و بخش کلانی از بودجه عمومی دولت را اعتبارات هزینه‌ای تشکیل داده است. در حالی که اعتبارات هزینه‌ای اگر صرف آموزش شود، می‌تواند بر نرخ رشد اقتصادی و سایر شاخص‌های کلان تأثیر مثبت داشته باشد. با توجه به حجم بالای بودجه جاری، دولت در سال‌های گذشته همواره با کسری تراز عملیاتی مواجه بوده و برای جبران این کسری از مازاد ترازهای سرمایه و تراز مالی استفاده کرده است (کردبچه، ۱۳۹۲) بدین معنا که سرمایه‌هایی از قبیل نفت برای تأمین اعتبارات هزینه‌ای مصرف‌شده و علاوه بر آن استقراض نیز در راستای پوشاندن کسری تراز جاری به دولت کمک کرده است (امیرخانی، ۱۳۹۳). با توجه به اینکه حقوق و دستمزد و جبران خدمات، بخش شایان توجهی از اعتبارات هزینه‌ای را تشکیل می‌دهند، یکی از آسیب‌هایی که گریبان‌گیر دولت ایران است، مازاد نیرو در بخش عمومی است. برخی دستگاه‌ها ۵۰ درصد نیروی مازاد دارند. یکی از دلایل وجود نیروی مازاد در بخش عمومی، استخدام برای مقابله با بیکاری است (مشایخی، ۱۳۹۵) و یکی از تبعات مهمی که این کار به دنبال دارد، بیکاری پنهان در دستگاه‌ها و کاهش ساعت کار مفید کارکنان است (امیرخانی، ۱۳۹۵)، اما باید به این نکته توجه داشت که همه این افراد سالانه حقوق و دستمزد دریافت می‌کنند و بخش شایان توجهی از بودجه را به خود اختصاص می‌دهند؛ در حالی که برای اقتصاد کشور بازده خاصی ندارند. از این رو می‌توان اعتبارات هزینه‌ای به خصوص در بخش حقوق و دستمزد و هزینه‌ای رفاهی را از سیاهچاله‌های بودجه دانست.

در نمودار زیر نرخ رشد اعتبارات هزینه‌ای استان‌ها در سال ۱۳۹۸ نسبت به سال ۱۳۹۱ داده شده است.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-09]

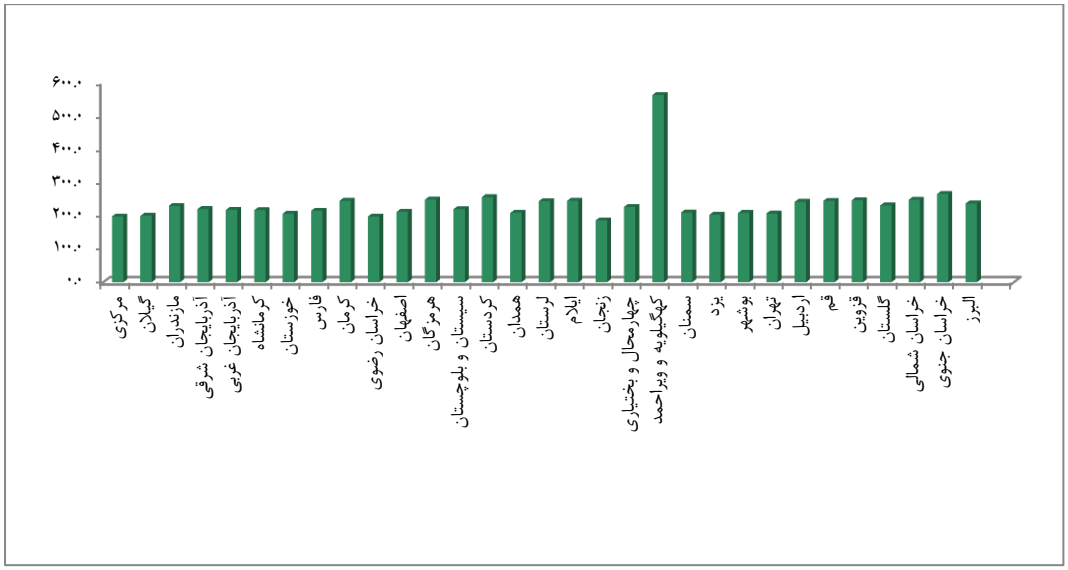

نمودار ۲. مقایسه نرخ رشد اعتبارات هزینه‌ای در سال ۱۳۹۸ نسبت به سال ۱۳۹۱

میانگین رشد این نوع اعتبارات در کشور حدود ۲۲۰ درصد بوده است. بیشترین رشد اعتبارات جاری در بین استان‌های کشور مربوط به استان کهگیلویه و بویراحمد با عدد ۵۶۳ درصد است. به طوری که میزان اعتبارات جاری از رقم ۳۹۶ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۱ به رقم ۲۶۲۶ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۸ رسیده است.

کمترین رشد اعتبارات جاری در بین استان‌های کشور مربوط به استان زنجان با عدد ۱۸۶ درصد است. به طوری که میزان هزینه‌های جاری از رقم ۸۶۰ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۱ به رقم ۲۴۵۹ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۸ رسیده است.

میزان اعتبارات جاری استان لرستان نیز با رشد ۲۴۳ درصد رشد از رقم ۱۰۹۷ میلیارد ریال در سال ۹۱ به رقم ۶۳۱۹ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۸ رسیده است و در رتبه ۱۴ ام استان‌های کشور قرار دارد.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-09]

٦-٢. میزان اعتبارات کشور در سال‌های ۱۳۹۱ و ۱۳۹۸

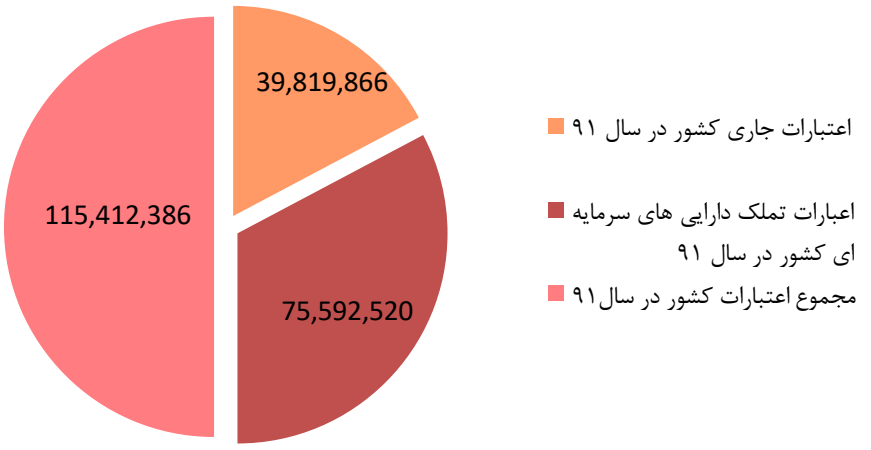

نمودار ۳. اعتبارات جاری، تملک و مجموع اعتبارات کشور در سال ۱۳۹۱

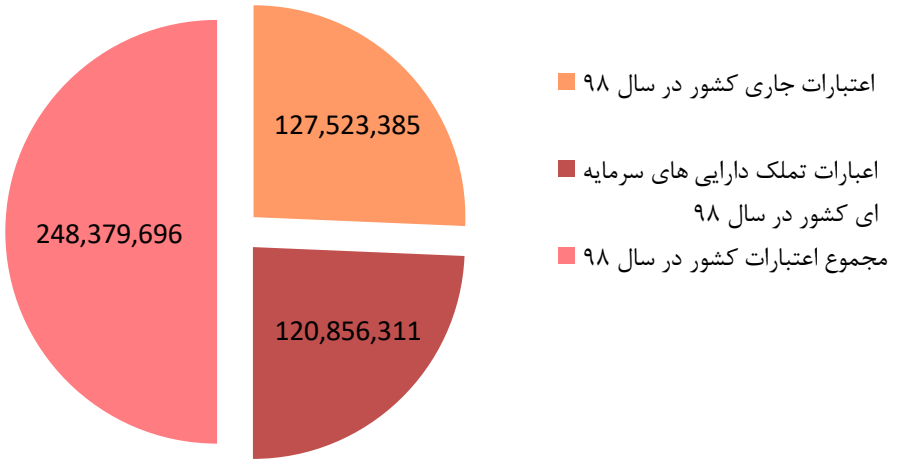

نمودار ٤. اعتبارات جاری، تملک و مجموع اعتبارات کشور در سال ۱۳۹۸

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-09]

٦-٣. سهم استان لرستان از اعتبارات کل کشور

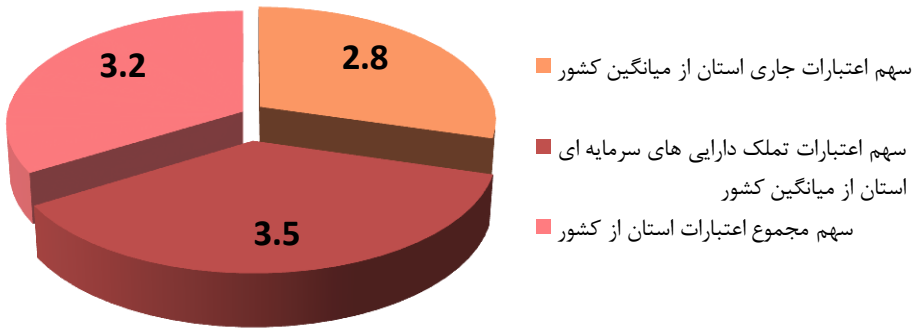

نمودار ٥. سهم استان لرستان از اعتبارات کشور در سال ۱۳۹۱

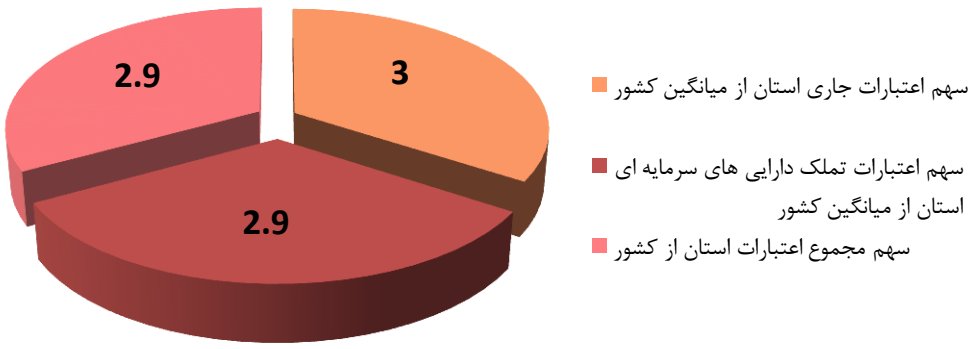

نمودار ٦. سهم استان لرستان از اعتبارات کشور در سال ۱۳۹۸

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-09]

سهم اعتبارات جاری استان لرستان از میانگین اعتبارات جاری کشور از ۲.۸ درصد در سال ۱۳۹۱ با ۷.۱ درصد رشد به ۳ درصد در سال ۱۳۹۸ رسیده است، اما سهم اعتبارات تمک دارایی‌های سرمایه‌ای استان در این بازه از ۳.۵ درصد در سال ۱۳۹۱ به ۲.۹ درصد در سال ۱۳۹۸ رسیده که نشان از کاهش سهم استان دارد. به عبارتی، علاوه بر عدم تخصیص اعتبار در سالیان گذشته برای ایجاد زیرساخت‌ها و درنتیجه عقب‌ماندگی ساختاری لرستان و استان‌های مشابه، سهم این استان کاهش‌یافته تا روند توسعه‌نیافتگی استان‌های مورد نظر در حاله‌ای از ابهام باشد.

مجموع سهم اعتبارات استان از اعتبارات کل کشور نیز با رشد منفی، از ۳.۲ به ۲.۹ کاهش یافته است.

۷. بررسی مقایسه‌ای شاخص‌های کلان اقتصادی استان‌های کشور

در جدول زیر به بررسی شاخص‌های کلان اقتصادی استان‌های کشور و رابطه آن با اعتبارات استانی پرداخته می‌شود.

۷-۱. نرخ بیکاری

جدول ۳. نرخ بیکاری استان‌های کشور از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۸ (درصد)

ردیف	استان / سال	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	زمستان ۱۳۹۸
	کل کشور	۱۲.۲	۱۰.۴	۱۰.۶	۱۱	۱۲.۴	۱۲.۱	۱۲	۱۰.۶
۱	آذربایجان شرقی	۱۲.۵	۹.۶	۷.۸	۷.۳	۱۰.۸	۱۰.۷	۱۰.۹	۹.۵
۲	آذربایجان غربی	۱۱.۱	۹.۳	۹.۹	۱۰.۹	۱۱	۱۴.۳	۱۴.۷	۱۴.۵
۳	اردبیل	۱۳.۴	۱۲.۳	۱۱.۳	۱۲.۸	۱۵.۳	۱۰.۴	۹.۳	۱۱.۵
۴	اصفهان	۱۳.۸	۱۰.۹	۱۲.۴	۱۳.۸	۱۴.۶	۱۴.۴	۱۳.۷	۱۰.۳
۵	البرز	۱۴.۹	۱۰.۷	۱۱.۷	۱۲.۴	۱۴.۳	۱۴	۱۴.۷	۱۱.۱
۶	ایلام	۱۷.۳	۱۳.۸	۱۱.۱	۱۱.۶	۱۱.۶	۱۱.۵	۱۱.۲	۷
۷	بوشهر	۱۱.۷	۹	۹	۹.۷	۱۱.۳	۱۱	۱۰.۵	۱۰.۳
۸	تهران	۱۱.۶	۹.۹	۸.۳	۸.۱	۱۱.۶	۱۱	۱۲.۲	۸.۸
۹	چهارمحال و بختیاری	۱۰.۸	۱۰.۷	۱۵	۱۶.۴	۲۰.۲	۲۰.۸	۱۷.۴	۱۴.۵
۱۰	خراسان جنوبی	۶.۴	۸	۷.۶	۸.۶	۱۰.۷	۱۱.۵	۸.۵	۶

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-09]

جدول ۳. نرخ بیکاری استان‌های کشور از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۸ (درصد)

ردیف	استان / سال	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	زمستان ۱۳۹۸
۱۱	خراسان رضوی	۸.۷	۷.۹	۱۰.۸	۱۳.۳	۱۳.۲	۱۱.۴	۱۰.۷	۸.۹
۱۲	خراسان شمالی	۱۰.۶	۱۲.۴	۱۴.۲	۱۱.۱	۱۱.۲	۹.۷	۱۰.۴	۱۱.۲
۱۳	خوزستان	۱۲.۸	۱۳.۱	۹.۹	۱۰.۹	۱۲.۷	۱۴.۷	۱۵.۷	۱۲.۴
۱۴	زنجان	۱۱.۴	۹.۹	۹.۸	۹.۶	۹.۷	۱۰.۴	۸.۵	۹.۳
۱۵	سمنان	۹.۶	۷.۴	۱۱.۳	۸.۴	۸.۶	۷.۹	۷.۲	۸.۳
۱۶	سیستان و بلوچستان	۱۰.۵	۱۱.۴	۱۰.۹	۱۱.۵	۱۲.۹	۱۲.۲	۱۶	۱۱.۳
۱۷	فارس	۱۶.۸	۱۳.۳	۱۲.۴	۱۲.۱	۱۱.۴	۱۰.۸	۸.۹	۷.۷
۱۸	قزوین	۱۲.۱	۱۰.۳	۱۱.۹	۱۱.۷	۱۱.۶	۱۰.۷	۱۱	۱۰.۶
۱۹	قم	۱۱.۳	۷.۷	۹.۲	۱۱.۳	۱۱.۲	۱۰.۹	۱۰.۸	۹.۷
۲۰	کردستان	۱۴	۱۳.۶	۱۱.۶	۱۳.۳	۱۵.۲	۱۳.۷	۱۴.۶	۲۰
۲۱	کرمان	۷.۸	۶.۱	۶.۹	۷.۹	۱۱.۵	۱۱.۵	۱۱.۴	۱۰.۶
۲۲	کرمانشاه	۱۶.۲	۱۴.۶	۱۵.۷	۱۷.۶	۲۲	۲۱.۶	۱۸.۷	۱۷.۹
۲۳	کهگیلویه و بویراحمد	۱۲.۳	۱۶.۵	۱۴.۸	۱۷.۷	۱۳.۳	۱۲.۸	۱۳.۳	۱۰.۱
۲۴	گلستان	۸.۹	۵.۸	۱۲.۴	۱۱.۸	۱۲.۶	۱۲.۳	۹.۸	۱۲
۲۵	گیلان	۱۵.۶	۱۳.۶	۱۳.۲	۱۱	۱۱.۳	۱۰.۷	۱۱.۴	۱۱.۹
۲۶	لرستان	۲۰.۲	۱۷.۷	۱۴.۹	۱۳.۳	۱۳	۱۲.۵	۱۳.۵	۱۶.۸
۲۷	مازندران	۹.۸	۱۱	۱۲.۷	۱۲.۱	۱۱.۶	۱۰	۸.۵	۹.۳
۲۸	مرکزی	۱۰.۴	۸.۶	۷	۷.۹	۷.۳	۹.۷	۸.۴	۶.۹
۲۹	هرمزگان	۱۱.۵	۷.۴	۱۰.۳	۱۱.۹	۱۰.۳	۹	۱۱.۲	۱۱.۹
۳۰	همدان	۹.۷	۷.۷	۷.۷	۸.۵	۹.۵	۱۰.۷	۸.۳	۹.۳
۳۱	یزد	۱۰.۲	۶.۵	۷.۸	۱۱.۲	۱۲.۸	۱۲.۸	۱۳.۹	۱۱.۶

مأخذ: مرکز آمار ایران

نرخ بیکاری برآیند وضعیت اقتصادی هر منطقه است. در جدول فوق نرخ بیکاری استان‌های کشور طی سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۷ و زمستان ۱۳۹۸ داده شده است.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-09]

بر اساس جدیدترین گزارش مرکز آمار ایران، میانگین نرخ بیکاری کشور در فصل زمستان ۱۳۹۸، ۱۰.۶ درصد بوده است. در این فصل بالاترین نرخ بیکاری کشور مربوط به استان کردستان با ۲۰ درصد و پس از آن استان کرمانشاه با ۱۷.۸ درصد بوده و استان لرستان با نرخ بیکاری ۱۶.۸ درصد در رتبه سوم بیکارترین استان‌های کشور قرار دارد.

استان خراسان جنوبی با نرخ بیکاری ۶ درصدی پایین‌ترین نرخ بیکاری کشور در فصل زمستان ۱۳۹۸ را به خود اختصاص داده و استان‌های مرکزی با ۶.۹ درصد و ایلام با ۷ درصد در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

بر اساس آمار و ارقام منتشرشده، استان لرستان طی سال‌های متوالی دارای بالاترین نرخ بیکاری کشور بوده است. به عنوان نمونه در سال ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲ به ترتیب با ۲۰.۲ و ۱۷.۸ درصد دارای بالاترین نرخ بیکاری در بین استان‌های کشور بوده و در سال ۱۳۹۳ هم با ۱۴.۹ درصد بعد از استان کرمانشاه در رتبه دوم بیکارترین استان‌های کشور قرار گرفته است.

بیشترین کاهش نرخ بیکاری در یک سال گذشته هم در استان آذربایجان غربی رخ داده و نرخ بیکاری در این استان از ۱۵ درصد در تابستان ۱۳۹۷ به ۸.۷ درصد در تابستان ۱۳۹۸ کاهش یافته است.

۷-۲. درآمدهای مالیاتی

درآمد مالیاتی استان‌های کشور طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۶ و سهم هر یک از کل درآمدهای مالیاتی کشور، به شرح جدول زیر است.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-09]

جدول ٤. درآمد مالیاتی استان‌های کشور از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹٦ (میلیارد ریال)

نام استان	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	نرخ رشد ۱۳۹۶ نسبت به ۱۳۹۰	رتبه	سهم
کشور	۲۲۶,۰۳۱	۲۴۵,۰۳۲	۳۶۸,۵۵۱	۵۱۷,۵۱۴	۵۸۴,۶۰۸	۶۵۱,۴۵۸	۷۲۷,۲۶۰	۲۲۱.۸	–	–
آذربایجان شرقی	۴,۸۱۹	۶,۴۸۶	۸,۶۶۷	۱۲,۱۶۳	۱۴,۳۶۴	۱۷,۰۶۱	۱۹,۲۱۷	۲۹۸.۸	۹	۲.۴
آذربایجان غربی	۲,۱۴۶	۲,۸۱۸	۳,۶۶۳	۴,۹۳۱	۵,۷۸۶	۷,۱۲۲	۸,۰۵۲	۲۷۵.۳	۱۶	۱.۰
اردبیل	۸۸۸	۸۸۸	۸۸۸	۸۸۸	۸۸۸	۲,۶۲۰	۳,۱۲۶	۲۵۲.۱	۲۶	۰.۴
اصفهان	۳۵,۸۵۱	۱۹,۲۳۶	۲۸,۸۳۰	۳۹,۷۳۵	۳۵,۸۱۷	۴۴,۵۳۰	۴۴,۰۳۶	۲۲.۸۳	۲	۶.۲
البرز	۳,۹۷۲	۵,۲۷۹	۶,۸۳۱	۱۰,۴۵۱	۱۲,۴۳۳	۱۵,۷۸۱	۱۸,۱۰۰	۳۵۵.۷	۱۰	۲.۲
ایلام	۶۴۹	۷۰۶	۷۸۴	۱,۱۳۳	۱۱,۳۳۹	۱,۴۵۶	۱,۳۷۵	۱۱۱.۸	۳۱	۰.۲
بوشهر	۵,۸۴۸	۷,۵۶۷	۹,۵۶۴	۱۲,۶۰۴	۲۰,۵۷۵	۲۰,۹۴۱	۱۹,۹۹۰	۲۴۱.۸	۶	۲.۹
تهران	۱۰۱,۷۳۱	۱۲۵,۲۲۵	۲۰۱,۶۷۸	۲۷۵,۸۷۱	۳۰۶,۰۰۰	۳۲۳,۷۹۳	۳۶۵,۳۴۷	۲۵۹.۱	۱	۴۴.۷
چهار محال و بختیاری	۶۷۳	۸۳۴	۱,۰۸۹	۱,۳۴۵	۱,۵۷۴	۲,۰۵۰	۲,۴۱۵	۲۵۸.۹	۲۹	۰.۳
خراسان جنوبی	۵۶۰	۶۵۴	۹۱۶	۱,۴۴۷	۱,۷۷۱	۲,۳۰۲	۲,۴۱۰	۳۳۰.۴	۲۷	۰.۳
خراسان رضوی	۴,۸۲۴	۹,۰۳۳	۱۱,۶۹۴	۱۶,۸۶۹	۱۹,۵۴۱	۲۲,۸۴۵	۲۵,۲۰۳	۴۲۲.۵	۴	۳.۲
خراسان شمالی	۷۶۲	۱,۰۳۷	۱,۳۱۲	۱,۸۵۰	۱,۹۶۵	۱,۹۷۸	۲,۱۲۰	۱۷۸.۳	۳۰	۰.۳
خوزستان	۸,۱۵۶	۱۱,۰۵۵	۱۵,۸۱۴	۲۵,۲۶۹	۳۲,۶۱۲	۳۳,۶۱۳	۴۱,۵۴۳	۴۰۹.۴	۳	۴.۶
زنجان	۱,۵۲۴	۲,۰۸۶	۳,۱۰۴	۴,۴۵۱	۵,۰۳۲	۶,۳۲۸	۷,۹۱۱	۴۱۹.۱	۱۷	۰.۹
سمنان	۱,۷۵۹	۱,۳۳۷	۲,۲۶۸	۲,۷۳۹	۳,۱۷۰	۳,۸۳۲	۴,۳۱۳	۱۴۵.۳	۲۳	۰.۵
سیستان و بلوچستان	۳,۵۳۰	۱,۷۱۷	۲,۲۰۱	۵,۸۵۲	۵,۳۸۹	۴,۱۹۷	۴,۶۸۱	۳۲.۵۹	۲۰	۰.۶
فارس	۴,۶۲۸	۵,۸۴۲	۸,۵۵۴	۱۲,۳۸۶	۱۳,۸۲۱	۱۷,۶۹۲	۱۸,۵۹۴	۳۰۱.۸	۸	۲.۴
قزوین	۲,۸۳۰	۳,۶۱۸	۵,۱۲۵	۷,۱۲۸	۸,۸۰۵	۱۱,۲۷۳	۱۲,۵۷۲	۳۴۴.۳	۱۳	۱.۶
قم	۲,۲۲۰	۱,۶۳۵	۲,۲۳۹	۳,۳۲۹	۳,۷۴۷	۵,۱۲۳	۵,۷۰۷	۱۵۷	۱۹	۰.۷
کردستان	۱,۰۶۷	۱,۶۴۱	۱,۷۱۶	۲,۲۶۹	۲,۷۳۷	۳,۱۹۶	۳,۴۴۳	۲۲۲.۷	۲۴	۰.۴
کرمان	۵,۵۰۲	۷,۵۱۶	۱۰,۵۷۷	۱۴,۹۷۷	۱۵,۹۸۹	۲۱,۸۸۸	۲۶,۶۶۲	۳۸۴.۵	۵	۳.۰
کرمانشاه	۱,۵۹۶	۱,۵۹۶	۱,۹۴۱	۲,۲۲۸	۴,۴۰۴	۵,۱۳۱	۴,۵۴۱	۱۸۴.۵	۱۸	۰.۷
کهگیلویه و بویراحمد	۹۶۰	۱,۱۶۶	۱,۱۲۳	۱,۲۹۷	۱,۶۳۷	۲,۱۰۷	۲,۵۰۸	۱۶۱.۳	۲۸	۰.۳
گلستان	۹۹۷	۱,۳۱۱	۱,۶۰۷	۲,۲۷۱	۲,۶۵۵	۳,۹۵۵	۴,۴۹۶	۳۵۱.۲	۲۲	۰.۵
گیلان	۲,۶۵۷	۳,۳۴۵	۴,۵۲۲	۶,۱۱۷	۷,۲۰۸	۸,۲۷۳	۹,۱۴۰	۲۴۳.۹	۱۵	۱.۱
لرستان	۱,۲۰۴	۱,۴۶۵	۱,۹۱۹	۲,۲۹۵	۲,۷۱۳	۳,۰۴۰	۳,۳۷۷	۱۸۰.۶	۲۵	۰.۴
مازندران	۳,۲۷۷	۴,۶۵۲	۶,۲۷۵	۸,۰۵۴	۹,۳۴۴	۱۱,۲۱۲	۱۲,۵۹۳	۲۸۴.۳	۱۴	۱.۵
مرکزی	۳,۸۳۸	۵,۷۱۰	۷,۲۴۵	۱۱,۴۴۷	۱,۱۹۶	۱۳,۱۰۴	۱۴,۷۷۴	۲۸۴.۹	۱۱	۱.۸

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-09]

ادامه جدول ٤. درآمد مالیاتی استان‌های کشور از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹٦ (میلیارد ریال)

نام استان	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	نرخ رشد ۱۳۹۶ نسبت به ۱۳۹۰	رتبه	سهم
هرمزگان	۳,۲۶۵	۴,۰۶۴	۸,۴۰۸	۱۳,۹۳۴	۱۹,۸۹۸	۱۸,۸۶۹	۲۱,۵۹۹	۵۶۱.۵	۷	۲.۶
همدان	۱,۳۵۶	۱,۷۱۳	۲,۳۴۳	۳,۰۸۳	۳,۵۰۶	۴,۰۵۳	۴,۵۹۲	۲۳۸.۶	۲۱	۰.۶
یزد	۲,۹۴۳	۳,۸۰۱	۵,۶۵۵	۹,۱۰۵	۸,۶۹۴	۱۲,۰۹۴	۱۲,۸۲۲	۳۳۵.۸	۱۲	۱.۷

مأخذ: سالنامه آماری کشور

مجموع درآمدهای مالیاتی کشور از **۲۲۶.۰۳۱** میلیارد ریال در سال **۱۳۹۰** با **۲۲۰** درصد رشد به **۷۲۳۷۶۰** میلیارد ریال در سال **۱۳۹۶** رسیده است. در سال مذکور بالاترین سهم درآمدهای مالیاتی استان‌های کشور به ترتیب مربوط به استان‌های تهران، اصفهان و خوزستان بوده است. این سه استان به‌تنهایی حدود **۵۶** درآمدهای مالیاتی کشور را به خود اختصاص داده‌اند.

پایین‌ترین سهم درآمدهای مالیاتی به ترتیب مربوط به استان‌های ایلام، خراسان شمالی و چهارمحال و بختیاری است که تنها **۰.۸** درصد درآمدهای مالیاتی کشور از این سه استان تأمین می‌شود. از طرفی **۱۵** استان کمتر توسعه‌یافته کشور شامل (زنجان، کرمانشاه، قم، سیستان و بلوچستان، همدان، گلستان، سمنان، کردستان، لرستان، اردبیل، خراسان جنوبی، کهگیلویه و بویر احمد، چهارمحال و بختیاری، خراسان شمالی، ایلام) **۹.۳** درصد درآمدهای مالیاتی کشور را ایجاد می‌کنند که حکایت از کمبود تولید در این استان‌ها و درنتیجه کاهش شدید درآمدهای مالیاتی دارد. این وضعیت نیز حاکی از تفاوت درجه توسعه‌یافتگی استان‌های برخوردار و محروم و بیانگر عدم وجود توازن و تعادل منطقه‌ای است و می‌تواند نقش توزیع اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای در توسعه‌یافتگی را تبیین کند.

بالاترین رشد درآمدهای مالیاتی استان‌های کشور در سال **۱۳۹۶** نسبت به سال **۱۳۹۰** مربوط به استان هرمزگان با **۵۶۱** درصد و پس از آن استان خوزستان با **۴۰۹** درصد بوده و همچنین، کمترین رشد درآمدهای مالیاتی در بازه مذکور مربوط به استان سیستان و بلوچستان با **۳۲** درصد است.

مجموع درآمدهای مالیاتی استان لرستان از **۱۲۰۳۵۴۳** میلیون ریال در سال **۱۳۹۰** با **۱۸۰** درصد رشد به **۳۳۷۷۳۲۴** میلیون ریال در سال **۱۳۹۶** رسیده که از میانگین رشد کشوری حدود **۴۰** درصد پایین‌تر است. این استان **۰.۴** درصد درآمدهای مالیاتی کشور را به خود اختصاص داده و در رتبه **۲۵** ام استان‌های کشور قرار دارد.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-09]

عدم اختصاص بودجه تملک دارایی‌های سرمایه‌ای به استان‌های محروم و درنتیجه عدم سرمایه‌گذاری دولت در زمینه ایجاد زیرساخت در این استان‌ها در سال‌های قبل، باعث شده تا نتیجه این اقدام ناعادلانه در یک چرخه ضرر به دولت برگردد و به ناچار با مشکلات ناشی از این معضل دست‌وپنجه نرم کند؛ چرا که با وجود تحریم‌های بین‌المللی و کاهش شدید درآمدهای نفتی تنها راه دولت برای جبران کسری بودجه افزایش درآمدهای مالیاتی است که نمی‌توان امیدی به استان‌های کمتر توسعه‌یافته در این زمینه داشت؛ لذا باید از مشکلات گذشته عبرت گرفته و ضمن توجه به عدالت و توازن منطقه‌ای در توزیع اعتبارات، نسبت به جبران عقب‌ماندگی لرستان و استان‌های مشابه اقدام کرد.

۷-۳. تولید ناخالص داخلی

جدول ۵. تولید ناخالص داخلی بدون نفت (به قیمت بازار) استان‌های کشور طی سال‌های ۱۳۹۱ الی ۱۳۹۵ (میلیارد ریال)

استان	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	نرخ رشد سال ۱۳۹۵ نسبت به ۱۳۹۴	سهم استان‌ها در سال ۱۳۹۵	رتبه در سال ۱۳۹۵
کشور	۶،۶۲۵،۷۸۸	۹،۰۳۹،۱۱۱	۱۰،۳۷۸،۸۰۲	۱۰،۸۶۷،۵۰۶	۱۲،۸۰۳،۲۲۳	۱۷.۸		–
مرکزی	۱۴۱،۵۰۸	۱۸۳،۸۹۰	۲۱۸،۱۹۱	۲۳۱،۵۳۱	۲۶۵،۶۱۵	۱۴.۷	۲.۱	۱۵
گیلان	۱۵۷،۹۶۸	۲۲۲،۷۲۵	۲۸۴،۴۱۳	۲۸۱،۴۱۵	۳۴۴،۳۲۳	۲۲.۴	۲.۷	۱۱
مازندران	۲۴۶،۹۳۸	۳۳۹،۳۷۷	۳۸۹،۱۴۴	۴۳۵،۱۹۹	۵۱۱،۳۳۰	۱۷.۵	۴.۰	۷
آذربایجان شرقی	۲۶۶،۱۸۷	۳۴۷،۹۸۷	۴۰۴،۱۱۳	۴۲۸،۶۶۷	۵۰۹،۶۵۰	۱۸.۹	۴.۰	۸
آذربایجان غربی	۱۵۶،۱۴۷	۲۲۳،۲۰۰	۲۵۱،۷۷۵	۲۷۴،۳۳۷	۳۱۸،۵۳۴	۱۶.۱	۲.۵	۱۲
کرمانشاه	۱۱۱،۳۶۱	۱۴۹،۵۸۰	۱۸۵،۲۷۶	۱۸۸،۴۷۲	۲۱۵،۷۶۷	۱۴.۵	۱.۷	۱۷
خوزستان	۳۷۰،۷۵۰	۴۶۸،۵۲۰	۵۶۲،۸۴۹	۵۸۳،۳۱۷	۶۶۰،۱۳۲	۱۳.۲	۵.۲	۵
فارس	۳۷۸،۵۷۲	۵۱۲،۱۵۸	۵۷۶،۲۸۸	۵۷۵،۹۱۲	۶۹۳،۸۶۰	۲۰.۵	۵.۴	۴
کرمان	۲۵۵،۲۰۸	۳۳۲،۵۹۵	۳۶۲،۲۲۱	۳۶۶،۲۳۹	۴۳۷،۰۳۲	۱۹.۳	۳.۴	۹
خراسان رضوی	۳۹۶،۱۷۷	۵۴۷،۶۶۲	۶۳۹،۷۱۶	۶۸۸،۰۲۸	۷۶۹،۷۳۶	۱۱.۹	۶.۰	۳
اصفهان	۴۳۰،۶۱۴	۶۰۹،۳۳۱	۶۷۸،۰۶۱	۶۹۴،۱۶۵	۸۲۶،۹۱۶	۱۹.۱	۶.۵	۲
هرمزگان	۱۵۷،۲۰۹	۲۰۵،۳۰۲	۲۲۸،۲۰۵	۲۵۲،۸۲۴	۲۷۸،۲۳۰	۱۰.۰	۲.۲	۱۳
سیستان و بلوچستان	۱۰۱،۱۶۱	۱۳۲،۳۲۹	۱۵۹،۱۶۷	۱۷۲،۳۶۴	۲۰۵،۶۰۹	۱۹.۳	۱.۶	۱۸
کردستان	۷۲،۳۰۱	۹۹،۲۶۸	۱۱۴،۲۳۲	۱۲۱،۵۰۸	۱۴۹،۶۱۳	۲۳.۱	۱.۲	۲۴
همدان	۱۰۰،۶۳۰	۱۳۹،۸۵۹	۱۶۵،۷۵۴	۱۶۵،۵۶۰	۱۹۷،۳۹۲	۱۹.۲	۱.۵	۱۹

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-09]

ادامه جدول ۵. تولید ناخالص داخلی بدون نفت (به قیمت بازار) استان‌های کشور طی سال‌های ۱۳۹۱ الی ۱۳۹۵ (میلیارد ریال)

استان	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	نرخ رشد سال ۱۳۹۵ نسبت به ۱۳۹۴	سهم استان‌ها در سال ۱۳۹۵	رتبه در سال ۱۳۹۵
لرستان	۸۸،۶۹۰	۱۲۲،۴۲۹	۱۳۴،۳۱۴	۱۴۹،۵۰۷	۱۷۴،۶۲۸	۱۶.۸	۱.۴	۲۱
ایلام	۴۳،۴۷۳	۵۶،۱۷۱	۶۵،۷۳۹	۶۳،۵۱۰	۷۵،۰۵۵	۱۸.۲	۰.۶	۳۱
زنجان	۷۲،۰۰۰	۹۶،۸۱۱	۱۰۸،۵۶۱	۱۲۷،۶۲۸	۱۵۴،۱۱۸	۲۰.۸	۱.۲	۲۲
چهارمحال و بختیاری	۵۲،۲۵۹	۶۶،۱۱۴	۷۵،۷۶۶	۸۵،۶۷۳	۹۶،۱۷۳	۱۲.۳	۰.۸	۲۷
کهگیلویه و بویراحمد	۳۷،۸۱۲	۵۱،۲۷۷	۶۱،۶۰۷	۶۹،۱۹۸	۸۰،۲۳۸	۱۶.۰	۰.۶	۲۸
سمنان	۶۹،۹۶۰	۹۲،۲۵۱	۱۰۱،۵۷۰	۱۱۱،۴۷۴	۱۴۲،۵۱۹	۲۷.۸	۱.۱	۲۶
یزد	۱۵۰،۰۶۹	۱۹۷،۵۶۲	۲۳۱،۲۹۵	۲۳۲،۲۲۷	۲۶۶،۳۱۳	۱۴.۷	۲.۱	۱۴
بوشهر	۲۸۱،۳۵۸	۵۰۲،۰۶۹	۵۴۸،۴۵۰	۴۳۸،۲۲۹	۶۴۳،۰۳۵	۴۶.۷	۵.۰	۶
تهران	۱،۸۳۲،۷۰۳	۲،۴۳۹،۲۸۵	۲،۷۷۲،۳۷۴	۲،۹۶۲،۲۷۲	۳،۴۵۵،۰۰۶	۱۶.۶	۲۷.۰	۱
اردبیل	۷۶،۲۰۹	۱۰۸،۹۵۹	۱۲۶،۳۳۵	۱۳۱،۹۴۸	۱۴۶،۸۴۰	۱۱.۳	۱.۱	۲۵
قم	۷۴،۴۳۲	۱۰۲،۴۳۲	۱۱۴،۴۶۶	۱۲۹،۷۴۶	۱۵۳،۳۳۳	۱۸.۲	۱.۲	۲۳
قزوین	۱۲۰،۴۱۷	۱۶۶،۳۰۶	۱۹۳،۴۷۷	۲۲۱،۶۷۳	۲۵۱،۹۴۱	۱۳.۷	۲.۰	۱۶
گلستان	۸۶،۶۵۹	۱۲۰،۳۹۹	۱۴۶،۸۰۵	۱۶۱،۲۳۰	۱۹۴،۸۱۳	۲۰.۸	۱.۵	۲۰
خراسان شمالی	۴۲،۵۳۴	۵۹،۴۳۴	۷۳،۲۷۹	۶۸،۶۵۹	۷۹،۷۸۴	۱۶.۲	۰.۶	۲۹
خراسان جنوبی	۳۶،۳۹۸	۴۸،۱۷۵	۵۹،۱۰۸	۶۶،۳۵۷	۷۶،۸۹۲	۱۵.۹	۰.۶	۳۰
البرز	۲۱۷،۱۹۳	۲۹۴،۴۴۲	۳۴۴،۴۹۵	۳۸۶،۴۰۷	۴۲۵،۷۳۱	۱۰.۲	۳.۳	۱۰

مأخذ: خزانه معین استان

تولید ناخالص داخلی (بدون نفت) کشور به قیمت بازار از رقم **۱۰۸۶۷۵۰۶** میلیارد ریال در سال **۱۳۹۴**، با **۱۷.۸** درصد افزایش به رقم **۱۲۸۰۳۲۲۳** میلیارد ریال در سال **۱۳۹۵** رسیده است. بالاترین تولید ناخالص داخلی استان‌های کشور مربوط به استان‌های تهران، اصفهان و خراسان رضوی است و این سه استان به‌تنهایی **۳۹.۵** درصد تولید ناخالص داخلی کشور را در اختیار دارند. در حالی که **۱۱** استان کمتر توسعه‌یافته کشور شامل (ایلام، کهگیلویه و بویر احمد، زنجان، چهارمحال و بختیاری، سمنان، اردبیل، قم، گلستان، خراسان شمالی، خراسان جنوبی و کردستان) فقط **۱۰.۴** درصد تولید ناخالص داخلی کشور را به خود اختصاص داده‌اند.

پایین‌ترین تولید ناخالص داخلی استان‌های کشور به ترتیب مربوط به استان‌های ایلام، خراسان جنوبی و خراسان شمالی است که در رتبه‌های **۲۹** تا **۳۱** کشور قرار دارند. سهم این سه استان از

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-09]

تولید ناخالص داخلی کشور ۱.۸ درصد است و استان‌های مذکور جزو محروم‌ترین استان‌های کشور هستند.

تولید ناخالص داخلی استان لرستان به قیمت بازار از رقم ۱۵۲۴۷۵ میلیون ریال در سال ۱۳۹۴، با ۱.۲ درصد افزایش به رقم ۱۷۷۷۶۰ میلیون ریال در سال ۱۳۹۵ رسیده و در رتبه ۲۲ استان‌های کشور قرار دارد.

در نمودار زیر نرخ رشد تولید ناخالص داخلی استان‌های کشور به قیمت بازار در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال ۱۳۹۴ نشان داده شده است.

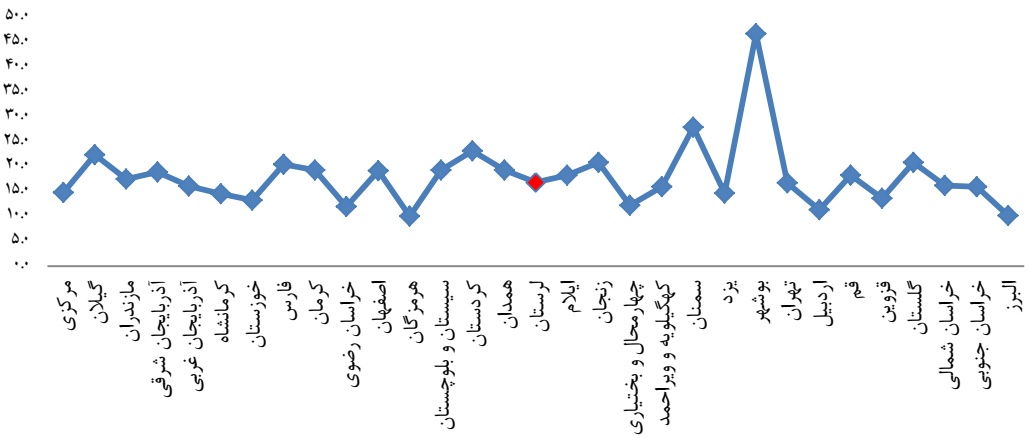

نمودار ۷. مقایسه نرخ رشد تولید ناخالص داخلی سال ۱۳۹۵ نسبت به ۱۳۹٤ استان‌های کشور

بررسی انجام شده نشان می‌دهد که استان‌های محروم از زیرساخت‌های لازم، به علت عدم تمایل بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در این استان‌ها و درنتیجه فقدان کارخانه‌های تولیدی و عدم شکل‌گیری زنجیره تولید، دارای تولید ناخالص داخلی کمتری نسبت به استان‌های برخوردار بوده و سهم ناچیزی از تولید ناخالص داخلی کشور را به خود اختصاص داده‌اند. این موضوع ارتباط مستقیمی با عدم رعایت تعادل منطقه‌ای در توزیع اعتبارات بودجه‌ای و به‌ویژه اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای بین استان‌های کشور طی سالیان متمادی دارد و به صورت مشخص این معضل خود را در شاخص‌های کلان اقتصادی استان‌ها نشان داده و این استان‌ها را در جرگه استان‌های محروم و کمتر توسعه‌یافته کشور قرار می‌دهد.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-09]

به تبع پایین بودن تولید ناخالص داخلی استان‌های کمتر توسعه‌یافته، سطح درآمد سرانه این استان‌ها پایین است. پایین بودن سطح درآمد سرانه و در عین حال ساختار جوان جمعیت و نرخ بالای بیکاری و بالا بودن بار تکفل خانوار، تناسب درآمد و هزینه خانوارها را بر هم زده، به‌گونه‌ای که درآمد پایین موجب پایین بودن سطح پس‌انداز، پس‌انداز پایین موجب کمبود منابع بانکی، کمبود منابع بانکی موجب کمبود منابع مالی سرمایه‌گذاری، کمبود منابع مالی سرمایه‌گذاری موجب کاهش سطح سرمایه‌گذاری و کاهش سرمایه‌گذاری موجب کاهش مجدد درآمد و تداوم دور تسلسل توسعه‌نیافتگی شده است.

۸. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

۸-۱. نتیجه‌گیری

رشد، توسعه اقتصادی و توزیع عادلانه منابع همواره یکی از اهداف مهم کشورها محسوب می‌شوند و تحقق آن مستلزم درونی‌سازی توسعه و همچنین توسعه پایدار کلیه مناطق یک کشور بر پایه ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های آن منطقه است.

ایجاد تعادل بین مناطق مختلف کشور از نظر سطح توسعه، در چند دهه اخیر متخصصان، پژوهشگران و برنامه‌ریزان حوزه‌های اقتصادی و اجتماعی را به انحاء مختلف به خود مشغول ساخته و نمودهای آن در برنامه‌های توسعه کشور قابل مشاهده است.

یکی از مهم‌ترین ابزارهای دولت‌ها برای ایجاد توازن منطقه‌ای و تحقق توسعه منطقه‌ای در گستره سرزمینی هر کشور، استفاده از ابزار بودجه و نحوه تخصیص آن بین مناطق است. از این رو، سرمایه‌گذاری‌های دولت در اقتصاد ایران در قالب تخصیص اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای و نحوه توزیع این منابع در بین استان‌ها از مسائل مهم در اقتصاد ایران است.

در تحقیق حاضر به بررسی رابطه تعادل منطقه‌ای در تخصیص اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای و متغیرهای کلان اقتصادی از جمله تولید ناخالص داخلی، درآمدهای مالیاتی و نرخ بیکاری استان‌های کشور پرداخته شد. نتایج حاصل‌شده نشان می‌دهد:

- مجموع اعتبارات جاری و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای کشور از مبلغ ۱۱۵۱۱۲ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۱ با ۱۱۵ درصد رشد به رقم ۲۴۸۳۸۰ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۸ افزایش یافته است. در بازه زمانی مزبور اعتبارات جاری کشور با رشد ۲۲۰ درصدی از ۳۹۸۲۰ میلیارد ریال به رقم

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-09]

۱۲۷.۵۲۳ میلیارد ریال افزایش یافته، اما میزان اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای کشور تنها ۶۰ درصد رشد داشته و از مبلغ ۷۵۵۹۳ میلیارد ریال به مبلغ ۱۲۰۸۵۶ میلیارد ریال در سال ۹۸ رسیده است؛

- اعتبارات جاری ۱۰۰ درصد و بالاتر از ۱۰۰ درصد (با در نظر گرفتن آیتم کسری در پایان سال مالی) اعتبارات مصوب تخصیص یافته است؛
- اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای مصوب، به صورت ۱۰۰ درصدی تخصیص نیافته است؛
- اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای برای پوشش کسری بودجه جاری و پرداخت حقوق و جبران خدمات کارکنان استفاده شده است؛
- اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای به صورت اوراق خزانه اسلامی بوده که سبب تطویل ایجاد پروژه‌های عمرانی در تمام استان‌های کشور شده است، اما با توجه به اینکه پروژه‌های استان‌های کمتر توسعه‌یافته، پروژه‌های زیرساختی و نیازهای اولیه استان‌ها هستند، کاهش اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای در کاهش رشد اقتصادی این استان‌ها محسوس‌تر است؛
- ۱۱ استان کمتر توسعه‌یافته شامل ایلام، کهگیلویه و بویر احمد، زنجان، چهارمحال و بختیاری، سمنان، اردبیل، قم، گلستان، خراسان شمالی، خراسان جنوبی و کردستان که در سال‌های پس از انقلاب اسلامی اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای کمتری به آن‌ها اختصاص داده شده، فقط ۱۰ درصد تولید ناخالص داخلی و ۶ درصد درآمدهای مالیاتی کشور را دارند. در مقابل سه استان توسعه‌یافته شامل تهران، اصفهان و خراسان رضوی ۳۹.۵ درصد تولید ناخالص داخلی و ۵۶ درصد درآمدهای مالیاتی کشور را ایجاد کرده‌اند؛ که اثر توزیع اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای بر شاخص‌های اقتصادی و توسعه‌ای و همچنین عدم وجود توازن منطقه‌ای را آشکار می‌سازد.

یکی از دلایل عدم وجود توازن منطقه‌ای در کشور و فاصله زیاد استان‌های برخوردار و کمتر برخوردار، از آنجا ناشی شده است که دولت‌ها زیرساخت‌های استان‌های توسعه‌یافته‌تر کنونی در دهه‌های گذشته را ایجاد و انگیزه بالاتری برای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی داخلی و خارجی در آن‌ها فراهم کرد که خود موجب درآمد بالاتر، هم‌افزایی عوامل تولید و شکل‌گیری سیکل‌های توسعه‌ای در این استان‌ها شده است؛

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-09]

- نحوه توزیع بودجه و کسری‌های آن، این شائبه ایجاد می‌کند که نهاد دولت فاقد نگاه بلندمدت و دیدگاه توسعه منطقه‌ای بوده و اساساً بودجه عمرانی را غیرواقعی تنظیم می‌کند؛
- در اقتصاد ایران اهداف کلان اقتصادی مانند تعادل منطقه‌ای جهت تحقق اهداف کوتاه‌مدت از جمله تأمین و افزایش بودجه جاری، نادیده گرفته شده است. در کشور، استان‌هایی مانند لرستان که در دولت‌های گذشته زیرساخت‌های لازم سرمایه‌گذاری در آن‌ها شکل نگرفته است، در حال حاضر و با کاهش شدید اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای آسیب بیشتری دیده و ادامه روند مذکور و عدم بسترسازی دولت و سرمایه‌گذاری در این استان‌ها موجب تداوم سطوح پایین درآمدی و نرخ بیکاری بالا، تشدید بزهکاری‌های اجتماعی و تقویت و تداوم مدارهای توسعه‌نیافتگی خواهد شد. یکی از این راهکارهای حل این معضل واگذاری پروژه‌های عمرانی به بخش خصوصی در قالب مشارکت عمومی و خصوصی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی است؛ که البته استان‌های کمتر توسعه‌یافته نظیر لرستان به دلیل عدم وجود زیرساخت‌های مناسب، عدم شکل‌گیری زنجیره‌های تولیدی و خوشه‌های صادراتی، کمبود منابع مالی و اعتباری جهت پرداخت تسهیلات به سرمایه‌گذاران و همچنین در نظر نگرفتن معافیت‌ها و مشوق‌های ویژه جهت جذب سرمایه‌گذاران در این استان‌ها، علی‌رغم برخورداری از منابع طبیعی و موهبت‌های خدادادی اقبالی برای جلب توجه بخش خصوصی اعم از داخلی و خارجی ندارد. لذا استفاده از ظرفیت مشارکت عمومی- خصوصی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی نیز به‌تنهایی کمکی به رفع عدم تعادل‌های منطقه‌ای در ایران نمی‌کند و بایستی راهکارهای دیگری پیشنهاد شود.

۸-۲. پیشنهادها

پیشنهادهای زیر جهت جلوگیری از ادامه روند توسعه‌نیافتگی استان‌های کمتر توسعه‌یافته و برقراری عدالت منطقه‌ای ارائه می‌شود:

- به مدت ۱۰ سال، سه درصد (۳٪) از درآمدهای حاصل از صادرات نفت خام و میعانات گازی خالص و صادرات گاز طبیعی به مناطق و شهرستان‌های کمتر توسعه‌یافته جهت اجرای برنامه‌های عمرانی در قالب بودجه‌های سنواتی با تصویب شورای برنامه‌ریزی و توسعه این استان‌ها اختصاص یابد؛

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-09]

- لیست مناطق محروم و شهرستان‌های کمتر توسعه‌یافته موضوع مصوبه شماره ۷۶۲۵۴/ت ۳۶۰۹۵ ه مورخ ۱۳۸۸/۴/۱۰ بر اساس شاخص‌های واقعی مورد بازنگری قرار گیرد؛
- از ورود ملاحظات سیاسی و انتخاباتی و همچنین تعلقات سیاسی و حزبی مسئولین استانی که موجب اختلال در مباحث کارشناسی و اقتصادی توزیع و تخصیص بودجه‌های استانی می‌شوند، جلوگیری شود؛
- از روش‌های نوین بودجه‌ریزی و به‌کارگیری افراد متخصص و با تجربه در این زمینه استفاده شود تا کلیه جوانب سیاست‌های اتخاذشده در نحوه تخصیص بودجه بررسی و اثر آن بر متغیرهای کلان اقتصادی و تعادل و توسعه منطقه‌ای به‌درستی پیش‌بینی شود؛
- دولت جهت ایجاد زیرساخت در استان‌های کمتر توسعه‌یافته سهم اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (عمرانی) استانی، این استان‌ها را برای مدت ۵ سال متوالی به میزان حداقل سه برابر سهم سالانه بر اساس پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های هر استان افزایش دهد تا در این مدت زیرساخت‌های لازم از محل افزایش مذکور جهت سرمایه‌گذاری در این استان‌ها فراهم آمده و فاصله این استان‌ها با استان‌های برخوردار از این حیث به حداقل ممکن برسد؛
- دولت سهم منابع مصرفی بانک‌های استان‌های کمتر توسعه‌یافته را از محل وجوه اداره شده به میزان ۳ برابر و از محل منابع در اختیار بانک مرکزی به میزان ۲ برابر جمعاً به میزان ۵ برابر منابع موجود هرسال برای تأمین منابع مالی بانک‌های استان‌های فوق‌الذکر جهت پشتیبانی و حمایت از فعالیت‌های تولیدی افزایش دهد؛
- وزارت امور اقتصادی و دارایی به منظور ترغیب و تشویق به سرمایه‌گذاری، درآمد مشمول مالیات ابرازی ناشی از فعالیت‌های تولیدی در بخش‌های تعاونی و خصوصی که برای آن‌ها در استان‌های مذکور پروانه بهره‌برداری صادر می‌شود، از تاریخ شروع به بهره‌برداری به مدت ۱۰ سال از مالیات معاف کند.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-09]

منابع

- **جدیدی میاندشتی، مهدی** (۱۳۸۳). «توزیع متعادل منابع مالی به روش سطح بندی توسعه مناطق». *فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی*. دوره ۴. شماره ۱۱ و ۱۲. صص ۱۳۰-۱۰۷.
- **حقیقت، جعفر و نازیلا، محرم جودی** (۱۳۹۵). «تأثیر شوک مخارج دولتی بر رشد تولید ناخالص داخلی در ایران: رهیافت ARDL». *فصلنامه مدلسازی اقتصادی*. دوره ۱۰. شماره ۳۶. صص ۱۶۶-۱۴۱.
- **دلاوری، مجید و سجاد بصیر** (۱۳۹۰).«تأثیر بی‌ثباتی اقتصادی و کسری (مازاد) بودجه بر رشد اقتصادی ایران». *نشریه اطلاعات سیاسی- اقتصادی*. شماره ۲۸۶. صص ۳۱۱-۳۰۰.
- **رجبی، احمد** (۱۳۹۱). «برنامه ریزی آرمانی، رویکردی اثربخش در بودجه ریزی و تخصیص بهینه مالی (مطالعه موردی: تخصیص بودجه وزارت بهداشت و درمان به استان‌های کشور)». *فصلنامه حسابداری سلامت*. دوره ۱. شماره ۲ و ۳. صص ۱۷-۱.
- **غلامی، الهام و کامبیز، هژبرکیانی** (۱۳۹۳). «بررسی موقعیت چرخه تجاری در ایران و تأثیر آن بر کارایی برنامه‌های محرک مالی و سرمایه‌گذاری». *فصلنامه دانش سرمایه‌گذاری*. دوره ۳. شماره ۱۲. صص ۳۳-۱.
- **محنت‌فر، یوسف**(۱۳۹۴). «بررسی اثر مخارج دولت بر سرمایه‌گذاری خصوصی در ایران». *نظریه‌های کاربردی اقتصاد*. دوره ۲. شماره ۱. صص ۱۶۲-۱۴۳.
- **منظری حصار، مهدی و علی محقر** (۱۳۸۱). «به کارگیری الگویی برای تخصیص اعتبارات محرومیت‌زدایی». *مجله برنامه‌ریزی و بودجه*. شماره ۹۱. صص ۹۰-۶۹.

- **AbdRahma, N.** (2012). " The Relationship between Budget Deficit and Economic Growth from Malaysian Perspective: An ARDL Approach". *International Conferences ON ECONOMICS*. Vol. 38. Pp. 54-58.
- **- Les smann .C. & Kasler. A.** (2009). "Interregional Redistribution and Regional Disparities How Equalization does (not) Work". *Annual Conference of the German Economic Association*. Retrieved from:http://econspaper.repec.org.
- **Sabra, M.M.** (2016). "Government Size, Openness and Economic Growth in MENA Countries". *International Journal of Business and Economic Sciences Applied Research*. Vol. 9(1). PP. 39-45.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-09]

- **Sol é Ollé, Albert** (2009). "Inter-regional Redistribution In through Tactical or Programmatic? *Universitat de Barcelona Instituted Economic de Barcelona (IEB)*. Retrieved from: www.elsevier.com.
- **Ya mano N. & Ohkawara, T**. (2000). "The Regional Allocation of Public Investment; Efficiency or Equity?". *Journal of Regional Scinence*. Vol. 40(2). PP. 229-205.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-09]